

Nevelési Tudásdepó projekt helye a közoktatás-fejlesztési stratégiában, különös tekintettel az innovációs potenciál fejlesztésének lehetőségei a nem formális és informális képzés területén

TÁMOP 3.2.4

Fejlesztési modulok a fogyatékosági típusoknak megfelelően a sajátos nevelési igényű tanulókkal foglalkozó pedagógusok/könyvtárosok számára

Útmutató jó gyakorlatokkal, példákkal

A program közvetlen célcsoportja a sajátos nevelési igényű tanulókkal foglalkozó pedagógusok, könyvtárosok.

A program közvetett célcsoportja a többségi és gyógypedagógiai intézményekben tanuló sajátos nevelési igényű gyermekek, tanulók.

TARTALOMJEGYZÉK

I. A programfüzet alapadatai -----	3
II. Hasznos tudnivalók a tanuláshoz -----	6
III. A program tartalma -----	9
IV. A program tananyaga -----	10
IV.1. Modul: Ajánlott kifejezések listája fogyatékos emberekkel kapcsolatban --	10
IV. 2. Modul: Az egyes fogyatékosági kategóriák leírása, pedagógiai értelmezése	
IV.3. Modul: A sajátos nevelési igényű tanuló a terepen – fejlesztő feladatok gyűjteménye	

I. függelék

Szakirodalom jegyzék, a felhasznált nyomtatott és digitális anyagok, adatbázisok, linkek

I. A PROGRAMFÜZET ALAPADATAI

A program megnevezése:

Fejlesztési modulok a fogyatékosági típusoknak megfelelően a sajátos nevelési igényű tanulókkal foglalkozó pedagógusok, könyvtárosok számára

A fejlesztő team tagjai: Hámoriné Váczy Zsuzsa, Kőpatakiné Mészáros Mária, Sallainé Sipkai Zsuzsa

A program célja:

A program sikeres befejezése után a hallgató legyen képes konkrét tevékenységek elvégzésére, szerezzen jártasságot az elérhetőséget szolgáló nyomtatott és digitális eszközök használatában, stb.

A program célja az olvasás-szövegértési kompetenciák megalapozása, folyamatos fejlesztése, önálló alkalmazásának elérése.

A program végére kialakul a tanulóban az olvasás-szövegértési eszköztudás, mint olyan gondolkodásmód, amely hozzásegíti a diákokat a mindennapi problémák megértéséhez, modellezéséhez és megoldásához.

A programban olvasás-szövegértési kompetenciának tekintjük az ismeret (tudás) + készség + attitűd együttesét az adott kontextusnak megfelelően. Azaz a készségek adekvát alkalmazását különféle helyzetekben és körülmények között – magabiztosan, és hatékonyan. (A tanuló szempontjából ez azt jelenti: tudom, hogy mit, miért és hogyan csinálok meg.)

- a) A tudás elem azt jelenti, hogy mit ismer, mit ért, miben tájékozott;
- b) A képességek elem azt jelenti, hogy mire képes, mivel rendelkezik;
- c) A nézetek és attitűdök elem azt jelenti, hogy mit tart fontosnak, mi iránt elkötelezett, mit fogad el a tanuló.

A program időtartama: 15 óra

A program során elsajátítandó kompetenciák (ismeretek, fejlesztett képességek, attitűdök):

A tanuló a program befejezése után elsajátítja:

A tanulást közvetlenül támogató kompetenciák közül	A személyközi kapcsolatban alkalmazható kompetenciák közül	Személyes kompetenciák közül
információ megtalálásának képességét	együttműködési képességét ismeretlen környezetbe beil-	alkalmazkodóképesség erkölcsi normák és értékek

<p>információfeldolgozás képességét hibakeresés képességét kreativitást kritikai megítélés képességét érvelés képességét problémafelmérés, problémamegoldás képességét elemzés képességét</p>	<p>leszkesedés kommunikáció (beleértve a testbeszédet, a metakommunikációt is) mások befolyásolásának képességét munkafolyamatok irányításának képességét önálló döntéshozatal képességét helyzetfelismerő képességét, a meggyőzés képességét</p>	<p>tiszteletben tartása érzelmeikkel való bánni tudást kezdeményezőkézséget önbizalmat bizonytalan helyzetekben önfejlesztést saját fejlesztésért vállalt felelősséget</p>
---	---	--

A programban alkalmazott értékelési módszerek:

A program közvetlen célcsoportja a sajátos nevelési igényű tanulókkal foglalkozó pedagógusok, könyvtárosok – rájuk vonatkozóan megfogalmazott követelmények nincsenek – ezt helyettesítik az önértékelési szempontok:

A pedagógusok, könyvtárosok önértékelési szempontjai a programban:

- Hogyan segítette elő a tanuló folyamatos részvételét a munkában?
- Milyen lehetőségeket teremtett az aktív tanuláshoz?
- Segített-e abban, hogy a tanuló személyes kötődést találjon a tanult anyaghoz, amely alkalmas arra, hogy hosszan tartó érdeklődést keltsen fel?
- Milyen mértékben mozgósította és ösztönözte a tervezés során és a munka alatt az önálló gondolatokat?
- Hogyan segítette elő, hogy a tanuló pontosan lássa a tanulás célját?
- Mit tett annak érdekében, hogy a tanuló tevékenyen vegyen részt a cél megvalósításának folyamatában?
- Mennyire valósult meg, hogy a különböző feszültségek, kudarcérzések felszínre kerüljenek?
- Lehetővé tette-e, hogy a tanulók egymástól tanuljanak, épített-e a tanuló előzetes tapasztalataira, tudására?
- Nyomon követte-e a tanuló tanulását, tanulási, értelmezési problémáit?
- Ösztönző és bátorító volt-e?

A program közvetett célcsoportja a többségi és gyógypedagógiai intézményekben tanuló sajátos nevelési igényű gyermekek, tanulók, rájuk vonatkozóan az értékelés sajátosságai a program folyamán *egyrészt* az értékelés fajtáinak alkalmazásában, *másrészt* az értékelési szempontok sajátosságaiban jelentkezik.

Az értékelés fajtái:

A tanulói értékelésben három értékelési formát követünk:

- diagnosztikus - az aktuális motivációs szint megállapítására, a szükséges egyéni fejlesztési irány meghatározására használjuk.
- Formatív - amelynek segítségével a pedagógus/könyvtáros és a tanuló a tanítási-tanulási-együttműködési folyamatot követi végig,
- Szummatív - amelynek feladata a csoportos vagy egyéni munka eredményére való objektív visszajelzés.

Az értékelés szempontjai:

- Mennyire kíváncsi, érdeklődő, hogyan tudakozódik?
- Milyen egyéni ötletekkel áll elő, észreveszi-e, jelzi-e a problémáit?
- Megfogalmaz-e kérdéseket, ha igen, milyeneket?
- Keresi-e szisztematikusan a válaszokat?
- Együttműködő-e, képes-e a kéréseket, véleményeket, visszajelzéseket, stb. figyelemmel kíséreni?
- Tudja-e az álláspontját megváltoztatni?
- Belehelyezkedik-e mások gondolatmenetébe?
- Lát-e alternatívákat a megoldásokra, részese-e a tervezési döntéseknek?
- Talál-e személyes kötődést a tananyaghoz?
- Megfogalmaz-e önálló gondolatokat?
- Kész-e és képes-e az aktív munkára?

II. HASZNOS TUDNIVALÓK

A program megvalósításában való előrehaladás rendszere:

A fejlesztési koncepció

A fejlesztő feladatok célja, hogy a sajátos nevelési igényű tanulók tudják hétköznapi problémák megoldására alkalmazni a tanultakat – ezzel összefüggésben lehetőséget kapjanak arra, hogy megállják a helyüket a többségi környezetben, iskolában, a munkaerőpiacon.

A fejlesztő feladatok elkészítésénél mindvégig figyelembe vettük tartalom segítségével dominánsan fejleszthető-fejlesztendő készségeket-képességeket, ennek alapján jelöltük ki a fejlesztés fókuszában álló területeket. Ezek:

- (1) A tanuló „eszközei”ként számon tartott területek: percepció, figyelem (időtartama, terjedelme, irányítása...), emlékezet, motiváció, akarat tényezők.
- (2) Gondolkodási műveletek: összehasonlítás, konkretizálás, általánosítás, absztrakció, analízis (elemek, kapcsolatok, rendező elvek), szintézis (kombináció, tervekészítés, absztrakt kapcsolatok létesítése).
- (3) A gondolkodás fajták: algoritmizáló, analógiás, kauzális.

A fejlesztés fókuszába állított alapkészségek hat főcsoportja

1. csoport Szöveget másol Számokat másol Rajzos képes vázlatot másol Tollbamondás alapján szöveget és számokat leír Írott szöveget megért	2.csoport Alapvető rajzeszközöket használ Számológépet használ Számítógépet használ Kiemeli a lényegét Szimbólumokat, jeleket értelmez Szöveges, rajzos vázlatot értelmez	3.csoport Megérti a kapott információkat Mondatokat alkot Kiemeli a lényegét Kitartóan figyel Felismeri az alapvető összefüggéseket
4.csoport Megérti az olvasottakat Olvashatóan ír Rövid szöveget alkot Érthetően olvas Tagoltan olvas Szöveghűen olvas	5.csoport Visszaadja az olvasottakat (szóban, írásban, szerepjátékban) Társalgási szerepjátékot játszik Önállóan feldolgozza a szöveget Önálló írásbeli munkát készít Szöveget pontosan leír Írásban megfogalmazza gondolatait	6.csoport Kapcsolatteremtési szerepjátékot játszik Érzékeli mások metakommunikációs jelzéseit Reagál mások metakommunikációs jelzéseire Megosztja információit Képes alkalmazkodó magatartás kialakítására Más véleményét figyelembe veszi

A tanulást segítő eszközök:

A pedagógus, a könyvtáros támogató tevékenységének feltételei sajátos nevelési igényű tanulók esetében.

A hangulati környezet:

A pedagógus és/vagy a könyvtáros feladata, hogy a könyvtárban zajló valamennyi interakciót kölcsönös tisztelet és egymás iránti érdeklődés és támogatás jellemezzen. A könyvtárlátogatóknak a köztük lévő különbségekre úgy kell gondolniuk, mint olyasvalamire, ami gazdagítja őket.

A társas környezet:

A pedagógus és/vagy a könyvtáros gondoskodik arról, hogy a tanulók mind tudják egymás nevét, a kommunikáció barátságos legyen, ahol a cél az együttműködés, és nem a versengés. A tanulók mind szívesen osszák meg tudásukat a többiekkel.

A fizikai környezet:

Kényelmes terem, ahol a székek és asztalok könnyen mozgathatók, és ahol kéznél van minden, amire szükség lesz/lehet, de csak azt osztjuk ki, amit éppen használunk is.

Eszközök

informatikai eszközök (software, oktatócsomag)

tanulási útmutatók

audiovizuális eszközök

kézikönyvtár – médiatár

taneszköz

tankönyv

informatikai eszközök használata,

internet hozzáférés - rendszerezett lista a fejlesztő módszerek, eljárások, eszközök fellelhetőségéről (kinél?, hol?, mi?)

feladatlapok

ezek elhelyezéséhez megfelelő polcok, szekrény

CD-lemezek

irodászerek

fénymásoló

fénymásolópapír

III. A PROGRAM TARTALMA

Modul sorszáma	Témakör, cím	Időtartam (óra)
1.	Ajánlott kifejezések listája fogyatékos EMBEREKKEL kapcsolatban	
2.	Az egyes fogyatékosági kategóriák leírása, pedagógiai értelmezése	
3.	A sajátos nevelési igényű tanuló - a „terepen” – fejlesztő feladatok gyűjteménye	
4.	Összegző értékelés	

IV. A PROGRAM TANANYAGA

IV.1. Modul:

Ajánlott kifejezések listája fogyatékos EMBEREKKEL kapcsolatban¹

Gyűjtőfogalmak: fogyatékos, akadályozott, sérült, fogyatékossgal élő ember, személy

Kerülendő: fogyatékkal élő, rokkant, beteg

AZ ÉRINTETTEK MEGNEVEZÉSE			
ÁLLAPOT	AJÁNLOTT KIFEJEZÉS a jelző után mindig fő- nemet téve (pl. gyermek, ember, személy)	ELFOGADHATÓ KIFEJE- ZÉS	DISZKRIMINATÍV, SÉRTŐ KIFEJEZÉS
beszéd	beszédfogyatékos	beszédhibás	hallónéma
értelem	értelmi fogyatékos, tanu- lásban akadályozott, ér- telmileg akadályozott	értelmi sérült	hülye, elmebeteg, bolond, gyengeelmé- jű,
hallás	siket, nagyothalló	hallássérült	süket, süketnéma,
látás	vak, gyengénlátó	látássérült	világtalan
mozgás	mozgáskorlátozott moz- gássérült		béna, nyomorék,
több fogyaté- kosság együtt	halmozottan sérült, hal- mozottan fogyatékos		béna, nyomorék, hü- lye, elmebeteg, bolond, gengeelméjű
szervi	szervátültetett	transzplantált	beteg

AZ ÉRINTETTEK ÁLTAL HASZNÁLT SEGÉDESZKÖZÖK MEGNEVEZÉSE	
AJÁNLOTT KIFEJEZÉS	KERÜLENDŐ KIFEJEZÉS
hallókészülék	nagyothalló készülék

¹ Készítette: dr. Litavec Anna és segítői (akik véleményükkel, kiegészítő javaslataikkal hozzájárultak a szótárhoz)

litavec@enternet.hu

Felhasznált irodalom: De juRe Alapítvány a sérült emberek jogaiért – Felmérés a fogyatékossgal élő emberek megnevezéséről 1998.

Dr. Bakane György – Litavec Anna szerk.: Fogyatékosok sportjának sportegészségügyi szempontjai (ISMertető – A Gyerme-, Ifjú-
sági és Sportminisztérium szakmai kiadványa – 2003)

Litavec Anna szerk.: Közvetítés, Fogyatékossgügy és média Magyarországon (Az Ifjúsági, Családügyi, Szociális és Esélyegyenlőségi
Minisztérium szakmai kiadványa – 2004)

Litavec Anna: A cselekvőképességet kizáró vagy korlátozó gondnokság joggyakorlata Magyarországon az értelmi fogyatékos embe-
rek esetében (ELTE Állam és Jogtudományi Kar – Záródolgozat 2005).

Zalabai Péterné: Motiváló – Módszertani kézikönyv foglalkozási rehabilitációs szolgálatok számára (Motiváció Alapítvány – 2006).

kerekesszék	tolókocsi, rokkantkocsi
-------------	-------------------------

EGYÉB SZAKKIFEJEZÉSEK	
AJÁNLOTT KIFEJEZÉS	KERÜLENDŐ KIFEJEZÉS
jelnyelvi tolmács	süketnéma tolmács
jelnyelv	jelbeszéd, mutogatás
kerekesszékekkel közlekedő	tolókocsihoz kötött
halló (siket ellentettje)	beszélő
látó (látássérült ellentettje)	
ép (fogyatékos ellentettje)	egészséges
többségi iskola	normál iskola
konduktor	
gyógypedagógus	
gyógytestnevelő, gyógytornász	
személyi segítő	Gondozó, ápoló (az egészségügyben helyes)
Braille írás (pontírás)	
síkírás (pontírás ellentettje)	
fogyatékosok szervezetei	fogyatékos szervezetek
„Esélyegyenlőségi Törvény”	fogyatékos törvény
fogyatékosok sportja, sportoló fogyatékosok	fogyatékos sport
paralimpia	paraolimpia
megváltozott munkaképességű személy (a munka világában)	csökkent munkaképességű személy

IV. 2 Modul:

Az egyes fogyatékosági kategóriák leírása, pedagógiai értelmezése

LÁTÁSSÉRÜLTEK

Amikor idősödő szüleink, vagy ismerőseink azt panaszolják, hogy szabad szemmel már nem tudják az apró betűs szöveget, vagy a távoli feliratokat elolvasni, természetes egyértelműséggel ajánljuk, hogy írassanak fel szemüveget. Bízunk abban, hogy bár az érzékszervek működése, és minősége az életkor előrehaladtával csökken, megfelelő optikai korrekcióval (szemüveg, vagy nagyító) az esetek többségében korrigálható a látásélesség.

Azokat, akiknek látása születésétől kezdve sem tökéletes, vagy későbbi életkorban betegség, baleset, vagy más ok következtében visszafordíthatatlanul megromlik, látássérülteknek nevezzük. Mellettünk, közöttünk, velünk élnek. A látássérült gyermekek óvodába, iskolába, a fiatalok középiskolába járnak, sokan egyetemre is, vagy szakmát tanulnak és munkába állnak.

Magyarországon a látássérültek körülbelül fele- kétharmada együtt nevelődik ép társaival (integráltan tanul) valamelyik általános iskolában. Ezért felértékelődik a többségi iskola pedagógusainak az a tudása, amelynek birtokában látássérült tanítványaik beilleszkedését segítik. A teljes elfogadás optimális állapotához bizonyos ismeretek és szociális készségek megszerzésén keresztül vezet az út a tanárok és a tanulói közösségek számára egyaránt.

Kit tekintünk látássérültnek?

A látási fogyatékoság (a gyengénlátás, az aliglátás és a vakság) fogalma szemészeti, gyógypedagógiai, szociális és professzionális szempontú kategória. Jelen tanulmányunkban a pedagógiai szempontok kerülnek előtérbe.

A látássérülés mértéke a látásmaradvány szemészeti adatai alapján határozható meg.

Az, hogy kinek mennyi a látásmaradványa, a **látásélesség** vagy **vízus** mutatja meg. Ez a retina felbontóképességét kifejező mérőszám, amely a látássérülés fokát a teljes látás százalékában, vagy tört formájában adja meg. Ezt az adatot a sajátos nevelési igényű tanuló szakértői véleménye is tartalmazza. A vízus jele nagy V betű, amely után két sorban találhatóak a két szem látásélességét jelző számok: felül a jobb, alul a bal szemre vonatkozóan. Például így:

	0,25
V	0,1

Ez azt jelenti, hogy a jobb szemem 25 %-os, a bal szemem pedig 10 %-os a látásmaradvány. A látóképesség² meghatározásakor a *látásélesség* mellett a *látásteljesítmény* kifejezés is használatos. A látásteljesítmény tágabb értelmezésre ad lehetőséget: kifejezi a maradék

² Paraszka Sára: Közelről nézve – a gyengénlátó gyermek (1994.)

látás felhasználásának képességét, amelyet befolyásol az egyén képességeinek fejlettsége, érdeklődése és tapasztalatai.

Amikor látásról beszélünk, akkor elsősorban a közeli és a távoli látásélességre gondolunk, ám a látás képességének egyéb fontos tényezői is vannak. Ezek: a perifériás látás, a színlátás, a kontrasztérzékenység és a látótér, amelyek a különböző szembetegségek következtében eltérő mértékben sérülhetnek. Vizsgálatuk, a sérülés mértékének ismerete befolyásolja a pedagógiai munkát is.

Látási fogyatékos az a tanuló, akinek látásmaradványa két szemem, korrekcióval - a teljes látáshoz viszonyítottan (amelyet 100 %-nak tekintünk) – 33 % alatti, illetve látótere 10 fokos, vagy annál szűkebb.

A gyengénlátó tanulók látásélessége 0,1 felett van. Az aliglátók látják a nagyobb tárgyakat, súlyosabb esetben csupán a fényt érzékelik. Vak az, aki nem érzékeli a fényt sem. A látássérülésnek ilyen súlyos formája ritkán fordul elő.

A látássérülés oka a szem valamelyik részének, vagy az ingerkövetítő látóidegnek a fejlődési rendellenessége, betegsége, sérülése, vagy pedig a kérgi látóközpont sérülése következtében kialakult működési elégtelenség.

Milyen pedagógiai következményei vannak a látássérülésnek?

A pedagógiai szempontból történő kategorizálás aszerint differenciálja a látássérülteket, hogy képesek-e a síkírás-olvasásra, vagy sem. Ebből a szempontból a látásélesség számszerű adataitól függetlenül a látássérülteknek két csoportját különböztetjük meg:

- (1) A tanulóra látáson alapuló (vizuális) információszerzés jellemző. Ők segédeszközzel képesek olvasni, írni (pl. távcsőszemüveg, nagyító, olvasókészülék). Ebben az esetben a tanulók a vizualitás elsődlegessége mellett különböző mértékben támaszkodnak a hallási (auditív) és a tapintó típusú (taktilis) információkra is. Ebbe a csoportba sorolható minden gyengénlátó gyermek, és az aliglátó tanulók egy része.
- (2) A súlyosan aliglátó és a vak tanulókat elsősorban a tapintásos és a hallási információszerzés jellemzi. Maradék látásuk még segédeszköz igénybevételével sem teszi lehetővé a síkírást-olvasást.

A tanulást, az ismeretszerzést befolyásoló tényezők

A tanulás módját és körülményeit alapvetően meghatározza a látásmaradvány mértéke. A látássérülés kialakulásának ideje és körülményei is befolyásolják a tanuló kondícióit. Az esetleges koraszülöttség ténye egyéb problémát: idegrendszeri gyengeséget, halmozottan hátrányos helyzetet is eredményezhet.

Az oktatás, nevelés folyamán lényeges figyelembe vennünk, hogy a szembetegség milyen mértékben befolyásolja a közelre, és a távolra látás minőségét – előfordul, hogy nagyon gyenge távoli látás mellett olyan jó marad a közeli látás, hogy (esetleg segédeszközzel) lehetővé válik a síkírás és az olvasás.

A pedagógiai munkában a megmaradt funkciókra támaszkodhatunk – azokat fejleszteni, a hiányzókat kompenzálni kell.

Mit tehetünk a vak tanulók érdekében?

A látássérült gyermekek eredményes neveléséhez-oktatásához gyakran nem elég az általános pedagógiában megszokott mozzanatok, eszközök, módszerek alkalmazása. Az új feladatok teljesítése innovatív szemléletű, együttműködésre kész pedagógiai munkával valósítható meg.

A tapintva olvasás és írás

A vakok pontírás-olvasást tanulnak. A pontnak, mint íráselemnek a felfedezése Charles Barbier nevéhez fűződik. Tüzértisztként az 1810-es évek körül kidolgozta az „éjszakai írás” módszerét azzal a céllal, hogy a katonák sötétben is tudjanak írásos parancsokat közölni egymással. Barbier a betűket táblázatba foglalva adta meg 6-6 oszlopban. Rendszere így 36 hangot jelölt.

Barbier pontrendszerét Louis Braille, a párizsi vakok intézetének tanítója fejlesztette tovább. Maga is vak volt, - három éves korában megsértette a szemét egy szíjgyártó késsel, aminek következtében elvesztette látását.

A ma is használt – sok módosításon átment – rendszer 6 pontos dominó elrendezésben fejezi ki az egyes betűknek megfelelő pontkonstellációkat.

E rendszert nevezik Braille-írásnak.

Eljárások, fejlesztési feladatok

A vak tanulók oktatása, nevelése folyamán alkalmazkodni kell a sajátos információszerzési módhoz. Arra kell törekedni, hogy lehetőleg a tanóra minden mozzanatába bevonjuk a vak tanulót is - minél kevesebb legyen számára az „üresjárat”.

Bizonyos tantárgyak anyagát át kell alakítani számukra³. Például: a művészettörténetet megtanulhatják, de rajzolás helyett mintázzanak.

Támaszkodhatunk a vak gyermekek auditív figyelmére, memóriájára. Ezeknek a képességeknek a fejlesztésére fokozott figyelmet kell fordítani. Lehetőség van erre a tanítási-tanulási folyamatban, de helyet kaphat a kompenzáló technikák tanítása mellett a rehabilitációs, rehabilitációs speciális fejlesztésben is.

³ A tantervek elkészítéséhez, a tananyagtartalmak összeállításához segítséget lehet kapni az Irányelvek, az Egységes Gyógypedagógiai Módszertani Intézmények, és a tantervi adatbankok kínálatából.

A tanuláshoz szükséges képességek csakis a tanulási folyamat során fejlődnek. Miközben hatékony tanulási módszereket tanulnak meg, sajátítanak el, általuk fejlődik tanuláshoz való viszonyuk, s a sikerek nyomán nő az önbizalom. Igyekezünk többféle tanulási technikát megismertetni a vak tanulókkal is, s készítssük a gyerekeket a tanulás során tudatos önmegfigyelésre. Idővel a számára legmegfelelőbb eszközt és módszert fogja választani feladatai megoldásához. Az örömteli tevékenységgel töltött szabadidő lehetősége összpontosításra ösztönöz. Próbáljuk ki a tanulószervezés különféle módjait is.

Tankönyvek és más információ-hordozók

A vak tanuló pontírásos tankönyveket, adaptált munkafüzeteket használ. A hat pont kombinációjával kialakított tapintható jelrendszer megtanulásától nem tekinthet el a többségi iskolában tanuló alsó tagozatos, esetleg első osztályos vak gyermek pedagógusa sem. Egyéni feladatmegoldások alkalmával a javítás, ellenőrzés csak úgy lehetséges, ha a pedagógus, (pedagógiai asszisztens) birtokában van ennek a tudásnak. A látó pedagógusok a Braille-írást szemmel olvassák. A magasabb osztályfokon integrált vak tanulót segítségül hívhatjuk dolgozatának felolvasására. (Az informatikai eszközök között találunk olyanokat, amelyek a Braille-írás síkírásos kinyomtatására is lehetőséget adnak.) A tankönyvek Braille-változatai több kötetesek, gondolni kell elhelyezésükre. A hosszú tananyagok megtanulását hangkazettára mondva segíthetjük.

Az eredményesség érdekében lehetőséget kell teremtenünk a minél több érzékszervvel (hallással, tapintással, szaglással) történő információszerzésre. Amit nem láthatnak a tanulók, azokat - pl.: a kísérletek végzésekor végbemenő változásokat, - közvetítsük nekik szóban.

Speciális eszközök

A vakok oktatása nem nélkülözhet speciális eszközöket. Vannak olyanok, amelyeket célzottan nekik fejlesztettek ki, de sok eszközt átalakítva, adaptálva tettek számukra használhatóvá. Ilyen például a domború, tapintható térkép.

Minden tantárgy számos speciális, „vakos” szemléltető-és segédeszközt alkalmaz. A matematika tanításához az abakuszt, tapintható vonalakat rajzoló körzőt, törtdobozt, egyéb tapintható szemléltető- és mérőeszközöket, hang-, illetve pontírással kijelzővel ellátott kalkulátorokat használnak. A kémiai kötéseket, molekulaszervezeteket is lehet ábrázolni tapintható formában. A kreatív pedagógus maga is kitalálhat egyedi megoldásokat.

A számítógép egyre nagyobb szerepet kap a vak tanulók oktatásában. Kiegészítők (Braille-sor, képernyő-olvasó) sokoldalúan biztosítják az önálló ismeretszerzést.

Mit tehetünk a gyengénlátó tanulók érdekében?

A látássérülés nem egyformán érinti a perifériás és a centrális látást (éleslátás). A centrális látás sérülése a síkírást-olvasást akadályozza, a perifériás látás sérülése pedig a látótér csökkenését, gyakran körkörös szűkületét, úgynevezett „csőlátást” eredményezve elsősorban a tájékozódást, közlekedést nehezíti.

Egyes szembetegségek következménye színtévesztés, vagy színvaktság is lehet.

Van, aki fénykerülő, hunyorog, könnye csordul erős fényben, míg mások fényigénye nagy. Ők külön helyi megvilágítást igényelnek. Előfordul, hogy az udvari verőfényről sötét folyosóra érkező látássérült tanuló tájékozódása nehezítetté, bizonytalanná válik. Ez a tünet a fényerősség-változáshoz való alkalmazkodás hibájának a következménye.

A diagnózis pontos ismerete és figyelembe vétele szükséges a látássérült tanuló optimális osztálybeli helyének kijelöléséhez, a különböző látásjavító eszközök ajánlásához, a speciális módszerek, valamint a fejlesztési feladatok megválasztásához is.

Az információszerzés akadályozottsága – segítő eljárások, fejlesztési feladatok

Az iskolai feladatok nagyrészt vizualitásra épülnek. A gyengénlátó, aliglátó tanulók emiatt alapvetően hátrányban vannak. Az ismeretszerzéshez, feladatmegoldáshoz több időre van szükségük.

Az egyéni differenciáláshoz nagy odafigyelés szükséges a pedagógus részéről, de sokszor apró módszerbeli, vagy eszközt érintő változtatás is elegendő ahhoz, hogy a látássérült tanulók érzékelési korlátaik ellenére eredményesen vegyenek részt a tanítási-tanulási folyamatban. A tanárok nagy segítséget nyújthatnak kézbe adott táblai vázlattal, vagy táblára íráskor a táblára írt szöveg kimondásával.

A tanítási órákon eredményesen alkalmazhatóak auditív információhordozók.

Az olvasást kiváltó tanulási lehetőség a magnós tanulás. A hosszabb leckéket tartalmazó "tanulós" tárgyak hangkasszettára mondott anyaga (történelem, biológia, földrajz), a tanuló délutáni önálló felkészülésének eszköze. A pedagógus segíthet a hallás útján történő ismeretszajátítás hatékony egyéni sajátosságainak, módszereinek felismerésében. A középiskolai tankönyvek hanganyagát a Vakok és Gyengénlátók Országos Szövetsége a látássérült tanulók számára ingyenesen biztosítja.

A gyengénlátók oktatásában fő szempont a láthatóság, az olvashatóság biztosítása. A tanulók a szokványos méretű iskolai információs anyagot (tankönyvi kép, szöveg, szemléltető anyagok) nem tudják használni. Számukra nagyobb méretű betűt, ábrát kell biztosítani, és szükség esetén lehetővé tenni a közelebbről való szemlélődést. Nemcsak a betűméretet, hanem a vonalvastagságot, a sorköz méretét is az egyéni igényeknek megfelelően kell megválasztani. Biztosítani kell a kontrasztosságot (fekete-ferhér, kék-sárga, stb.). Kerülendő a fényes lapfelület, a színes mezőben történő szöveg megjelenítés.

Speciális eszközök

A technikai fejlődésnek köszönhetően gyengénlátó tanulók számára ma már sokféle korszerű optikai eszköz áll rendelkezésre: kézi-, elemes lupék, hasábnagyítók, teleszkópok, távcsőszemüvegek, elektronikus olvasókészülékek. Az aliglátók a szükséges, 15-60-szoros-nagyítást lehetővé tevő optikai, elektronikai eszközök segítségével képesek a síkírás-olvasás elsajátítására. Az olvasókészülék - amelynek képernyőjén megjelenik a nagyított szöveg - a köztudatban „olvasótelevízió” néven is szerepel. A nagy értékű segédeszközök beszerzése gyógypedagógiai és szemészorvosi javaslatra, többnyire az OEP4 támogatásával történik. Használatukat a tanulók a tiflopedagógus segítségével tanulják meg.

A tanulást még számos hasznos eszköz segíti. Például: könyvtartó állvány, speciális füzet, speciális vonalzó stb..

Fontos követelmény, hogy a látássérült tanulók használják a szükséges segédeszközöket, és tudatosan vegyenek részt környezetük számukra kedvező kialakításában.

Speciális pedagógiai segítség, egyénre szabott követelmények

Sok módszer, eszköz nem, vagy csak változtatással használható a látássérültek oktatásában. Az írásvetítő által kivetített képet csak teljes besötétítés mellett, nagyon közelről látják. Odafigyeléssel, a tanuló segítségével hívásával eredményesen megoldható a szemléltetés.

Vannak olyan tantervi követelmények, amelyek teljesítése akadályba ütközik. A látássérült nem látja a térkép számára kedvezőtlen nagyságú feliratait (fokszám), ugyanakkor ismernie kell a helymeghatározás technikáját. Nem képes milliméteres pontossággal szerkeszteni, de a szerkesztés menetét pontosan kell tudnia, és a 0,5 cm-es pontosságú szerkesztési feladat teljesítése elvárható tőle.

A látássérültek számára az informatika-számítástechnika tantárgy „előszobája” a gépírás (a tízujjas vakírás) megtanulása. A látássérült nem képes pillanatonként tekintetet váltani a monitor, a klaviatúra és a munkaanyag között - ezért a vakírás esetükben létkérdés. A szövegszerkesztés tanítását a látássérülés következtében kialakult zavart látás-mozgás koordináció is indokolja. Ez a koordinációs zavar az oka a gyengénlátóknál a grafomotoros képességek gyengeségének. A gyengénlátó gyermekek kézírása kiváltható számítógéppel. Segítségével jól olvasható, esztétikus, számukra is látható-követhető nagyságú írásmunkákat készítenek.

A számítástechnikai ismeretek elsajátítása nagyító szoftverek, kiegészítő egységek alkalmazásával történhet - sokuk munkaválasztását, megélhetését segítheti majd. A látássérültek informatikai képzésben eredményesen vesznek részt, sőt többen közülük kiváló programozók.

⁴ Országos Egészségbiztosítási Pénztár

A jobb látásteljesítmény

A látásteljesítmény növelése, a látás jobb kihasználásának képessége tanulható. A kötelező tanórákon túl a tanulók számára - rehabilitációs, rehabilitációs tanórai foglalkozások szervezésére, terápiás, felzárkóztató célú fejlesztésre van lehetőség és kötelezettség. Ezeken a foglalkozásokon kaphat helyet a látásnevelés, tájékozódásra nevelés, mozgáskorrekció.

Jó, ha a tanuló a számonkéréskor már a módosított követelményekhez igazított ellenőrző lapokat kapja, számára optimálisra nagyított méretben, kontrasztos másolatban. Amennyiben ezt elmulasztjuk, minden alkalommal szembesül akadályozottságával. Nem az integráció áldásait élvezi, hanem nap, mint nap átéli stigmatizált voltát, frusztrálódik, s a kínok-kínját állja ki a többségi iskolában.

Kellő tanári gondoskodás hiányában a látássérült tanulók igyekeznek a maguk számára megoldásokat találni, de ez nem az együttnevelés királyi útja.

Habilitáció, rehabilitáció a beilleszkedés sikeréért

A látássérültek kis segítséggel el tudnak sajátítani kompenzatív technikákat, amelyek alkalmassá teszik őket a társadalmi autonómiára, a társadalmi integrációra.

A már csecsemőkortól elkezdett speciális fejlesztés a maradék látás jobb kihasználásának képességét célozza. Eredményességét tekintve azonos látásélesség mellett nagy eltérések tapasztalhatóak. Azonos vízzel az egyik gyerek, vagy felnőtt botorkál, ügyetlen, önállótlan, tehetetlen, a másik pedig jól tájékozódik idegen helyen is, önálló, gyors, magabiztos, sikeres.

Életmódbeli jellemzőik is igen eltérőek. Vannak, akiknek életvitele nem különbözik látó társaiktól, de vannak, akik ettől lényegesen eltérő életmódot folytatnak.

Pszichés funkciók és tulajdonságok tekintetében a gyengénlátók nem maradnak el jól látó társaiktól, sőt gyakran kiemelkedően jó képességekkel rendelkeznek, amelyek kompenzálják a sérült funkciókat. A gyengénlátásból következik, hogy általában lassabban olvasnak, mint az ép látású tanulók. A tanulás során ezt a hátrányukat sokan figyelmi koncentrációval és a memória fejlesztésével kompenzálják – pl. több oldalas leckét egyszeri lassú olvasással képesek megtanulni. Természetesen terjedelmi és időbeli korlátokkal számolnunk kell.

A vizuális tapasztalatok

A gyengénlátó tanuló tapasztalatszerzési lehetőségei lelassultak, korlátozottak. Ezért a személyiségfejlesztés során biztosítani kell a tapasztalati bázis hiányát pótló tevékenységi formákat, körülményeket.

Sok látássérült tanuló az emberi arcot, az arckifejezéseket hiányosan érzékeli, a mimikára nem reagál, a metakommunikatív jelzéseket nem látja. A tökéletlen látási kontroll

következtében nehezebben kommunikál. Környezetének fel kell készülnie az ebből fakadó hátrány leküzdésére. Például a vak tanulónak jelezni kell az új jövevény jelenlétét, a gyengénlátó tanulónak is szavakkal, hangsúllyal kell kifejezni elégedettségünket, érzelmeinket. A biztató mosolynak, tanári fejcsóválásnak számukra nincs hatása, mert nem érzékelik.

Előfordul, hogy a látássérült tanulónak szükségük van a látó osztálytárs segítségére. A társak segítőkészsége sok problémát megoldhat, de vigyázzunk rá, hogy ez a segítőnek ne legyen teher. Nem helyes, ha például a mindenkori hetes feladatává tesszük a vak osztálytárs kíséretését – az önkéntes alapon, spontán vállalásokban megvalósuló segítség minden érintett számára természetesebb és egyben a kapcsolatépítést is szolgáló gesztus. Kis szervezéssel elérhető, hogy az a diák adjon segítséget, aki éppen abba az irányba megy, mint sérült társa. Ilyenkor legyen természetes, hogy a vak osztálytárs belekarol, vagy megérinti a karját járás közben. A segítséssel kapcsolatos praktikus tanácsokat ad az utazótanár.

A tájékozódás, mozgás

A látássérültek integrációja kapcsán hangsúlyos problémaként merül fel a tájékozódás nehezítettsége. Fél a pedagógus: „Hogyan fog közlekedni a vak tanuló az iskolában, biztonságosan tájékozódik-e majd a gyengénlátó? Hogyan fogja megoldani tapintatos, ám eredményes segítségét?” Fél a tanuló is: „Talál-e elegendő támpontot, s ha szükséges, személyi segítőt az iskolában?”

A tömegben, az ismeretlen, vagy a szokásoshoz képest megváltozott helyszíneken a látássérült gyakran kerül kellemetlen, sőt veszélyes helyzetbe. Előfordul, hogy a szokatlan helyen levő bútornak nekimegy. A nyitott ablak keretével, üvegezett ajtóval megsértheti magát.

Mindezek jelentős része kis körültekintéssel elkerülhető. Már a tanulási környezet kialakításakor figyelembe lehet venni az egyéni igényeket. Egészen kis változtatással is sokat tehetünk az akadálymentesített környezetért. Segíthet az épület, és környékének közös bejárása, megismertetése, támpontok adása, lépcsőnél figyelemfelhívó felfestés.

A legcsekélyebb látásmaradvány segítségével is fontos információk nyerhetők a környezetről.

Az aliglátó gyakran veszi igénybe hallását, tapintását is – nem csak a tanulás, de a közlekedés segítésére is.

A saját biztonsága érdekében a vak-, és az aliglátó tanuló használjon fehér botot!

Sport

Minden látássérült számára veszélytelen sport az úszás. A vakok szívesen csörgőlabdáznak, bicikliznek tandemmel, síelnek is. A gyengénlátók számára ajánlható a gimnasztika, az atlétika, különböző labdajátékok.

A tájékozódó képesség, a látás-mozgás koordináció fejleszthető. A látássérülésből fakadó baleseti lehetőségek elkerülése megtanulható. Mozgás közben, a helyes viselkedés kipróbálásával, gyakorlásával nagyfokú biztonságra törekvés érhető el a tanulónál. Bizonyos szembetegségek (pl. nagyfokú myopia)⁵ esetén veszélyeztetettség áll fenn. Ilyenkor szükséges a kímélet és a fizikai terhelés egyéni tervezése. Nem a mozgás alóli felmentés a megoldás, hanem például szakember tanácsai alapján kialakított könnyített testnevelésben való részvétel.

Nevelési célok - beilleszkedés az ép társak közösségébe

Gyakran előfordul, hogy a sérült gyermeket szülei, nem fogadják el igazán. A szülők érzelmi sérülése következtében a családi környezet nem nyújt a gyermek számára szerető, óvó háttérrel. Esetenként tapasztalható a szülők részéről túlzott követelménytámasztás, vagy ellenkezőleg, túlkímélés. Mindez nehezíti a látássérült gyermek tágabb környezetébe történő beilleszkedését is.

A pedagógus sokat tehet a beilleszkedés sikeréért. Ebben segít az önállóságra nevelés, és a tanulóknál reális, pozitív énkép kialakítása.

A látássérültet nem mentesíthetjük a többletterhektől, teherbírásukat növelni kell. A reális pályaorientáció is az elért teljesítményeken alapul. A látássérült tanulók, fiatalok sok munkával bár, de érhetnek el sikereket ép látású társak között is. Szükségük van a szokásosnál intenzívebb és hatékonyabb motivációra, hangulati elemekre.

A tehetséggondozás azt jelenti, hogy nem csak egy-egy területen kiemelkedő képességeikre figyelünk, hanem arra is, amikor a látássérült tanuló saját adottságaihoz mértén rendelkezik valamilyen kiemelkedő pozitív képességgel.

Vannak közöttük nagyon rosszul látó tehetségesek, és jobban látó, nagyon gyenge képességű, zavart személyiségű gyerekek is. Van, akinél a felzárkóztatás, és van, akinél a tehetséggondozás eredményeivel lehetünk elégedettek.

Üzenet minden iskolába

Ha a sérült tanuló fogadása az integráló iskola nevelőtestületének közös döntésén alapul, akkor az erős garancia a befogadás eredményességére. Ilyenkor a látássérült tanulók optimális fejlődése érdekében a pedagógiai programban - az oktatási törvény is így rendelkezik – minden tanár számára megfogalmazzák a speciális tennivalókat (eszköz, segédeszköz, segédletek, differenciálás, eltérés a követelményben, stb.). Különösen jelentős

⁵ A diagnózisok magyarázatánál mindenütt jeleztük az esetleges veszélyeztetettséget.

az osztályfőnök szerepe, aki idejekorán tájékoztatja az osztályban tanító tanárokat a tanuló sajátos nevelési igényeiről. Ezzel sok kellemetlen magyarázkodástól, szégyentől menti meg rosszul látó diákját. Szerencsés esetben a tanuló látóképességét figyelembe véve együtt állapodnak meg a segítség módjában, mértékében, a szokásostól esetleg eltérő számonkérési módokban.

Együtműködés a gyógypedagógussal

A gyógypedagógiai intézményrendszer a látásmaradványhoz igazodva differenciálódott. gyengénlátó és vak tanulókat oktató-nevelő intézményekre. Ezeket az – általában országos felvételi körzettel rendelkező diákotthonos oktatási intézményeket - több évtizedes tapasztalat és optimális oktatási feltételek segítik. A speciális iskolákban a látássérültek pedagógiájára (tiflopedagógiára) szakosodott gyógypedagógusok tanítanak. Az ilyen intézmények gyógypedagógiai módszertani intézmények is, amelyek feladata a látássérültek integrációjának segítése. Ennek érdekében pedagógiai szakszolgálatokat működtetnek és pedagógiai szakmai szolgáltatásokat nyújtanak. Változatos kínálattal - sokoldalú tájékoztatás, konzultációs lehetőség, iskolalátogatás, nyílt napok, akkreditált tanfolyamok, eszközbemutatók stb. - vesznek részt a többségi pedagógusok tiflopedagógiai szempontú továbbképzésében.

A módszertani központok elérhetősége:

1. Gyengénlátók Általános Iskolája, Módszertani Intézménye és Diákotthona (Budapest, 1147 Miskolci u. 77.)
2. Dr. Kettesy Aladár Általános Iskola és Kollégium, Pedagógiai Szakszolgálat
3. (4032 Debrecen, Lóverseny u. 3.)
4. Vakok Óvodája, Általános Iskolája, Speciális Szakiskolája, Módszertani Intézménye, Diákotthona és Gyermekotthona (1145 Budapest, Ajtósi Dürer sor 36.)

A legelső gyógypedagógusok Bécsben, az ott 1799 óta működő siketnémák intézetében sajátították el az akkor szükségesnek ítélt ismereteket. A jelentkezésre kiírt pályázat szövege így fogalmaz: „A jelentkező legyen kitűnő és nagyon szelíd magaviseletű, a szerencsétlenek iránt viseltessen őszinte szeretettel.”

Hallássérültek

A sérült gyermekek gyakran válnak egészséges társaik gúnyolódásának célpontjává. A siket, a nagyothalló személy beszédértése akadályozott. Az erőfeszítés, hogy ne maradjon ki a körülötte zajló beszélgetésből, arra készíti, hogy a meghallott beszédfoszlányokat értelmes közlendőkké fűzze. Ennek következtében gyakran félreértelmezi a hallottakat.

A hallássérülés hétköznapi megközelítése gyakran a félreértésen alapuló komikumot helyezi előtérbe. Mindennapos az olyan tréfa, vicc, amelyben a siket ember beszélgetőpartnere kérdéseit rendre félrehallja, és a társaság ezen jól szórakozik.

A befogadó intézmények gyakorlatára azok az erőfeszítések jellemzőek, melyeknek következményeként a sérült gyermek beilleszkedik ép társai közösségébe.

Mit jelent a hallássérülés?

Az emberi hallásérzékelés meghatározott magasság-, és hangerőtartományok közötti levegőrezgéseket képes felfogni. A hangmagasság a rezgésszámtól függ, mértékegysége a Hertz (jele: Hz), a hangerősség mértékegysége a decibel (dB). A még éppen meghallott hangoknak az érzékelése mutatja a hallásküszöböt. Az emberi fül a 20-20 000 Hz közötti magasságú hangokat képes érzékelni. Jó hallás esetén 0-10 decibel közötti a hallásküszöb. A hallássérülteknél ez 30-100, vagy még nagyobb, akár 110-115 decibel között is lehet. A beszédhangok a 300 és 4000 Hz közötti tartományban találhatóak.

Vizsgálat, mérés

A hallásállapotot audiológiai szakrendelésen vizsgálják. A hallásmérése hang-, vagy beszédaudiometriával történik. Ez az eljárás a különböző hangmagasságokon azt vizsgálja, hogy mely hangerőt észleli a vizsgált személy (hallókészülékkel, vagy hallókészülék nélkül). A hallásvizsgálat eredményét audiogramban rögzítik. Az audiogramról leolvasható a hallásküszöb, amely ép hallószervek esetén vízszintes vonalat ad. Amennyiben ettől bármely irányban eltérő lefutású, vagy megrövidült a hallásgörbe, hallássérülést mutat, melynek jellege pontosan leolvasható. Van, akinek a magasabb, van, akinek a mélyebb hangok területén nagyobb a hallásvesztése. A hallásvizsgálat jelentőségét növeli, hogy ezen alapul a hallókészülék kiválasztása és beállítása, ezért rendszeres időközönként meg kell ismétetni.

A hallássérülés típusai

A hallássérültek csoportjait súlyosság szerint differenciálják: nagyothallókra és siketekre. Teljes siketség ritkán fordul elő. Minden tizedik hallássérült siket. A kategorizálás alapja a különböző frekvenciákon mért átlagos hallásveszteség. Eszerint: 25-40 dB hallásveszteség enyhe, 40-60 dB hallásveszteség – közepes, 60-90 dB hallásveszteség – súlyos nagyothallás, 90-110- dB hallásveszteség – a siketséggel határos átmeneti sávba tartozik, és 110 dB feletti hallásveszteség siketséget jelent.

Segédeszközök

A technikai fejlődés a hallássérültek számára is egyre hatékonyabb segédeszközök kialakítását eredményezi. Részben ezeknek köszönhető a teljesen siketek számának csökkenése. Alapvető hallásjavító eszközök a hallókészülék és az adó-vevő készülék.

A **hallókészülékek** lehetővé teszik, hogy a hallássérültek is elsősorban hallásuk révén fogják fel a beszédet, és így a szájról olvasás kiegészítő szerepet kap. A legelterjedtebb segédeszköz ma a korszerű, fül mögötti hallókészülék, amelyet a hallójáratnál egy vékony műanyag cső, és a végén levő illeszték köt össze. A rászorulókat a hallókészülékeket közgyógy-igazolványra kapják, kiegészítővel együtt (elemmérő, páratlanító, elemek, erősítő).

A modern hallókészülékek megfelelnek a célszerűség és a hallássérült kényelmét szolgáló elvárásoknak: a ma használatos típusokat már nem szükséges naponta feltölteni, vagy gyakran cserélni bennük az elemet, nem sípolnak, kis méretűek. Ez utóbbi szempontnak viselőik nagy jelentőséget tulajdonítanak – azt szeretnék, hogy minél kevésbé feltűnő legyen a használat során. A hallássérült tanulók számára a hallókészülék a tanuláshoz szükséges nélkülözhetetlen eszköz. S ahogy a szemüvegesek nagy gonddal választanak keretet, a hallássérülteknek sem mindegy, hogyan néz ki a hallókészülékük. Szocializációjukat is kedvezően befolyásolja, ha elégedettek a választással, nő komfortérzetük, önbizalmuk, magabiztosabbak lesznek.

Az **adó-vevő készülék** különleges hallásjavító eszköz. Csak az ún. hasznos jeleket, a beszélő, vagyis az adó készüléket viselő személy hangját erősíti fel, a környezet zajait kiszűri. Ennélfogva sokkal jobb hallási feltételeket teremt, mint más a hallókészülék. Az adó készülék mindig a beszélőnél van, a vevő a hallássérült tanulónál- összekapcsolva hallókészülékével. Az iskolában azokban az esetekben használható, - az adó ahhoz vándorol-, aki hosszasan beszél, pl. magyaráz a tanár, vagy kiselőadást tart egy diák. Különösen integrált oktatás körülményei között fontos ez az eszköz. Elterjedése -magas ára miatt- még nem teljeskörű.

A halló környezet= fejlesztő környezet

A hallássérültek számára fejlesztően hat a jó beszéd- és halláskörnyezet. Különösen igaz ez azok számára, akiknél a belső fület egy műtéti eljárással, az úgynevezett cochleáris implantációval

működőképessé tudják tenni. Közülük sokan integráltan a többségi közoktatási intézményekben, halló társakkal együtt tanulhatnak, ahol jó beszédmintát hallanak, és a halló társak beszédre ösztönzik őket. Ilyen körülmények között felgyorsul nyelvi fejlődésük. Természetesen integrált viszonyok között sem nélkülözhetik a szurdopedagógiai és a logopédiai segítséget.

A hallássérülés alapvető pedagógiai következményei

A hallássérülésnek a pedagógiai munka szempontjából az a legmeghatározóbb következménye, hogy sérül a beszédértés. A hallássérülés bekövetkeztének időpontja befolyásolja a pedagógiai feladatokat: ha a beszéd kialakulása előtt következik be, akkor késleltetetté válik a gyermekek természetes beszédfejlődése. Mivel a hallássérültek a beszédhangokat sem hallják tisztán, a hangképzés is nehezített. Kiejtésük nem tökéletes, hangsúlyuk, beszédtempójuk is eltér a szokványostól, aminek következtében sérül az érthetőség. A hallássérült tanuló beszédét a szűkebb szókincs, grammatikai hibák jellemezhetik – például gyakran nem egyeztetnek alanyt és állítmányt, elnagyolják a toldalékokat.

A hallássérült tanulók beszéd- és szövegértés tekintetében is hátrányt szenvednek. Ez összetett probléma. Kommunikációjukat egyrészt az akadályozza, hogy a gyenge hallási képesség miatt nem hallják, vagy félrehallják a beszédet, vagy annak részleteit. Másrészt az is gyakran előfordul, hogy ugyan jól hallják a szavakat, vagy mondatokat, de szegényes szókincsük miatt értelmezési nehézségekbe ütköznek. A szövegértés problémája természetesen nemcsak az élő beszéd megértését nehezíti, hanem olvasás közben is jelentkezik. Általában ezzel függenek össze a hallássérült tanulók olvasási nehézségei, és nem olvasástechnikai eredetűek.

A hallássérültek nevelésében, oktatásában alapelv a társadalmi integrációra történő felkészítés. Ebből következik az, hogy a beszéd tanítását helyezik előtérbe, a jelelés -a siketek jelnyelvének- oktatása helyett, amelyet gyermekkorban elsősorban a szülőktől és egymástól tanulnak meg a hallássérült gyerekek.

Általános szabály, hogy a hallássérülttel átlagos hangerővel és szokványos artikulációval kell beszélni!

Elhelyezés az osztályban

A hallássérült tanulók a hallás hiányosságait szájról olvasással igyekeznek kompenzálni. Nem mindegy, hogy a hallássérült tanuló helyét hol jelöli ki a pedagógus. Nagyothalló tanítványunknak olyan helyet keressünk az osztályban, ahonnan többnyire szemből látja a magyarázó tanárt – ez fontos a szájról olvasás lehetőségének megtartása miatt. A nagyothalló tanulók akusztikus figyelmének folyamatos fejlesztése mellett így a szájról olvasást is felhasználhatják a beszédértés segítésére. A tapasztalatok azt mutatják, hogy a hagyományos osztálytermi berendezés esetén a legoptimálisabb hely oldalt, valamelyik szélső padsorban a 2-3. pad. Féloldali halláscsökkenés esetén a tanuló egyéni sajátosságait kell figyelembe venni az ültetéskor – jó fülével forduljon az események, a tanár felé-, de ebben az esetben a tanulót nem tekintjük hallássérültnek.

Önállóság és tanári segítség az eszközhasználatban

A szülők sokat segíthetnek hallássérült gyermekük önállóságra nevelésében. Az általános iskolás gyermekek már megtanulják kezelni hallókészüléküket (esténként elemméres, ha szükséges elemcsere, tartalékelemről való gondoskodás, illeszték félévenkénti cseréje, illetve meghibásodás esetén javíttatás).

Kisebb gyerekek esetében jó, ha a pedagógus ismeri a megfelelő, és a rendellenes működést, a ki- és bekapcsolás módját, beállítást stb., s szükség esetén tanítványa segítségére tud lenni.

Az órai munka - az érintettek is segítenek

A tanári magyarázat gyakran hiányosan jut el a hallássérült tanulóhoz. Ennek a hátrálynak a kiküszöbölésére a tanuló és az integráló pedagógus különféle stratégiát dolgoz ki; szerencsés esetben ez a gyerekek kielégítő segítséget nyújt, és a tanárnak sem megterhelő, vagy kényelmetlen. A pedagógusnak számítnia kell a problémára. A megoldás keresésében segít a tanulóval szemben mutatott előzékeny együttműködési készség. Milyen megoldások közül válogathat a pedagógus? Néhány gyakorlatból vett példa:

- a tanár minden fontos információt felír a táblára, amit a hallássérült tanuló is lemásol;
- a tanári közléseket a hallássérült padszomszédja lejegyzí, majd füzetét odaadja lemásolni;
- tanári utasítás, vagy feladat ismétlését kéri a tanuló;
- a tanulók különféleképpen jelzik a tanárnak, hogy valamit nem értettek jól, pl.: jelentkeznek, felállnak;
- tanulópár rendszert alakítanak ki az osztályban, a délutáni tanulás alatt segítséget kaphat a hallássérült tanuló.

A sajátos nevelési igényű tanulóknak pontosan kell ismerniük nehézségeiket, és szükség esetén segítséget kell kérniük. A befogadó pedagógusnak is ezt kell erősíteni bennük. A tapasztalat azt mutatja, hogy az integrált tanulók ritkán akarják érvényesíteni a kedvezmények iránti jogosultságukat. Ezzel a tantárgyi felmentések vonatkozásában egyetértünk. Az értékelés alóli mentesség hallássérültek esetében ének, vagy idegen nyelv tantárgy esetében indokolt lehet, mégis sokan ki szeretnék próbálni magukat ezen a téren is. Tegyük lehetővé ezt a számukra.

A hallássérült tanuló megfeszített figyelemmel vesz részt a tanóra eseményeiben. Ez az erős igénybevétel folyamatos azért, hogy el ne mulasszon valamit, megértse, leírja, követni tudja az elhangzottakat. Az idegi fáradtság ezért nála hamarabb jelentkezhet, mint társainál. Amikor a hallássérült tanuló ír, nem tudja alkalmazni a segítő szájról olvasási technikát. Ezért célszerű a vázlatot, a leírt szöveget egy lapon előre odaadni.

Problémák a tanítás-tanulás során

Számítanunk kell rá, hogy nemcsak az élőbeszéd és az olvasott szöveg megértése ütközik nehézségekbe, hanem ezzel összefüggésben a lényeg kiemelése is nehézséget okoz.

A napi felkészülés során feldolgozandó, megtanulandó tananyag megértése is gondot okozhat. Tudva, hogy középiskolában az elolvasandó házi feladat mennyisége elérheti a 10-20 oldalnyi terjedelmet, látható, hogy ez napi kihívást jelent a hallássérült diáknak.

A tantárgyak szakszavait, az árnyalt, irodalmi kifejezéseket mindig egyénileg kell elmagyarázni, jelentéstartalommal felruházni. Úgy kell megtanítani, mint az idegen szavakat. A szaktárgyakat tanító pedagógusok készíthetnek rövid magyarázatokkal kiegészített szakszójegyzéket. A tanórák anyagából a lényeges tudnivalók kiemelésével, és az erről készített rövid vázlattal is segíthetik a hallássérült tanulót.

A fogalmazások írásánál is szükség van türelemre, differenciált követelménytámasztásra és az értékelési szempontok egyéni sajátosságokhoz igazítására. A hallássérült tanulóknak nemcsak beszéde, hanem írása is agrammatikus: nem egyeztetik az alanyt az állítmánnyal, elsikkadnak a toldalékok.

A nagyothallók esetében a helyesírás tanítása és elsajátítása több módszertani kérdést is felvet. A tollbamondást nem szerencsés a helyesírás ellenőrzésére alkalmazni, hiszen félő, hogy nem a helyesírás, hanem a szájról olvasás ügyességének próbájává válik. Ezt kiküszöbölendő, érdemes a tollbamondásra szánt szöveget alaposan megismertetni, begyakoroltatni a tanulóval, hogy tollbamondáskor ráismerve a szövegre, az írásra koncentrálhasson. A helyesírást spontán írásmunkákon célszerű ellenőrizni.

A különbözőség átélése, elfogadása

Előfordul, hogy a befogadó osztályok tanulói között is vannak olyanok, akik leendő osztálytársuk problémájához annak mókás oldaláról közelítenek. Azonban bármilyen típusú fogyatékoságról legyen is szó, az azzal való viccelődés átélése az érintett személynek sok szenvedést okozhat. Fájdalmát fokozza a csúfolódás. Ha a halló osztályközösség nem toleráns, nem elfogadó és segítőkész, a hallássérült könnyen kirekesztettnek érezheti magát.

Mit tehetünk ez ellen? Az egészségesek empátiáját növelik a szimulációs gyakorlatok. Ahogy a vakságot a szem bekötésével, a gyengénlátást elhomályosított szemüveggel, a hallássérülést is jól lehet szimulálni: nézzünk egy filmrészletet a televízión, s ha teljesen hang nélkül megy a film, a siketséget; ha olyan nagymértékben lehalkítjuk, hogy a beszédet már teljes egészében nem, csak hiányosan halljuk, akkor a nagyothallást szimulálhatjuk. Miközben igyekszünk megérteni, hogy mi a film cselekménye, és a részletekből kombinálva, vagy szájról olvasva próbáljuk megfejteni a beszédet - még ha átmenetileg, és a hangerő-szabályozó egyetlen csavarásával megszüntethető módon is - ugyanolyan helyzetbe kerülünk, mint hallássérült embertársaink. A halló osztálytársak ily módon saját maguk is megtapasztalhatják a hallássérülés kínzó és fárasztó következményeit: a hallási információ megszerzésére irányuló megfeszített állandó figyelmet, a hallott beszédfoszlányokból értelmes mondanivaló összeállítására irányuló törekvést. Amennyiben

erőfeszítésük nem jár sikerrel, kudarcot élnek át, frusztrálódnak. Hasonló „gyakorlatok” következtében a halló osztálytársak attitűdjei az elfogadás irányába változnak.

A beilleszkedés nehézségei

A helytelen artikuláció, a nehezen érthető beszéd miatt a sérült tanulók tartanak attól, hogy halló, jól beszélő társaik kinevetik őket. Beilleszkedésük nem mindig zökkenőmentes. Egyesek szégyenlősek, sokáig nem mernek megszólalni. Izgalommal mennek új társaságba, félnek a fogadtatástól. Félnek attól, hogy kicsúfolják őket artikulációs problémáik, hibás beszédük miatt. A jól halló osztálytársak sajnálatát is el szeretnék kerülni. Gólyatábor, közös szabadidős programok szervezése jó alkalmat teremthet az ismerkedésre. Az osztályfőnök előre tájékoztathatja tanítványait a sajátos nevelési igényű tanuló érkezéséről, problémáiról. Tegyük lehetővé, hogy mindenki bemutatkozhasson, elmondhassa magáról, amit fontosnak tart.

A kezdeti erőfeszítés hamar kamatozik: a jól működő közösségekben a hallássérültek megtalálják helyüket, s hamar kitűnnek kiemelkedő képességeikkel, ügyességükkel pl. a sportban, s ezzel is kivívhatják a halló társak elismerését..

AZ EGYÜTTNEVELÉSBŐL SZÁRMAZÓ ELŐNYÖK

Az együttnevelés számos előnnyel jár a hallássérültek számára. Ezek közül az egyik legfontosabb a jó nyelvi környezet példája.

Az ép társak között reális önértékelés alakul ki. A sérültek céljaikat, eredményeiket az ép társakéhoz mérik, és ez jelentős húzóerőt jelent. Megtanulnak alkalmazkodni a szokásokhoz. Azt is megtapasztalják, hogy nem csak ők szorulnak társaik segítségére. Keresik a viszonzás lehetőségét, jó megfigyelőképességet, kezűgyességet igénylő feladatokban. Ők is segíthetnek társaiknak. Az integrált nevelés lehetőségét nemcsak a sérült gyermekek szülei igénylik. Gyakran keresnek befogadó iskolát az osztálytársak szülei is, akik az együttneveléstől azt várják, hogy egészséges gyermekeik humán értékekkel gazdagodjanak.

Az a hallássérült, aki gyermekkorától kezdve épek között él, megszokja ezt a körülményt, és számára nem jelent megrázkódtatást, törést a későbbi beilleszkedés. Az együttnevelésben részt vevő hallássérültek jobban boldogulnak, ha megfelelő szülői támogatást és kellő gyógypedagógiai segítséget kapnak. A gyógypedagógiai gondoskodás módja és mértéke különböző lehet, a tanuló állapotától, sérülése jellegétől és súlyosságától függően.

A hallássérült tanuló általános iskolai elhelyezéséről szakértői bizottság dönt (Hallássérültek Országos Szakértői és Rehabilitációs Bizottsága és Gyógypedagógiai Szolgáltató Központ – 1147. Budapest, Cinkotai út 125/137., Tel.: 251 89 09). Ezzel egy időben rendelkezik a sajátos nevelési igényű tanuló megsegítéséről is.

Kedves Pedagógusok!

A gyógypedagógiai segítség sokirányú:

- a hallássérült tanuló felkészítése az együttnevelésre,
- a kiválasztott iskola tanulóinak, leendő osztálytársaknak felkészítése a hallássérült tanuló fogadására,
- a befogadó iskola pedagógusainak és dolgozóinak felkészítése, a hallássérült tanuló sajátos nevelési igényének feltárása,
- az osztálytársak szüleinek előzetes tájékoztatása,
- a pedagógusokkal való együttműködés az optimális környezeti feltételek kialakításában, tanácsadás,
- folyamatos, közvetlen gyógypedagógiai segítségnyújtás a tanulónak.

A speciális segítséget a hallássérültek gyógypedagógiai módszertani intézményként is működő speciális iskolái nyújtják. A tanulók beilleszkedését utazótanárok segítik. Budapesten a Dr. Török Béla Óvoda, Általános Iskola, Módszertani Intézmény és Diákotthon nyújt fejlesztő foglalkozást a hallássérült tanulóknak, valamint továbbképzési lehetőséget a befogadó iskolák pedagógusközösségei számára. Keressék a kapcsolatot!

Mozgáskorlátozottak

Az általános iskolába járó gyermekek szociális fejlődése szempontjából szerencsés, hogy nem a szüleiktől, otthonuktól elszakadva járnak általános iskolába. Az együttnevelés pozitív hatással van mind az ép, mind a sérült gyermekek személyiségfejlődésére.

A mozgáskorlátozott gyermeknek hasznos az együttnevelés, mert megtanítja őt a saját képességeinek helyes értékelésére. Olyan szociális hatások érik, melyek mintaként szolgálnak a szociális fejlődésében. Az együttnevelés az ép mozgású gyermekek esetében is több előnnyel jár. A mozgáskorlátozott osztálytárs jelenléte, a vele való napi kapcsolat az osztályközösségben a tolerancia irányába ható szemléletformálódást eredményez.

A szülők egyre határozottabban lépnek fel mozgáskorlátozott gyermekük integrált oktatása mellett, és ez a szándék megegyezik az aktuális oktatáspolitikai igényekkel is. Fontos, hogy a többségi iskolában tanító pedagógusok, valamint a tanulók és szülei is minél több ismerettel rendelkezzenek a mozgáskorlátozott gyermekek sajátos nevelési, oktatási és életviteli igényeiről.

Az iskolába kerülés

Függetlenül attól, hogy egy mozgáskorlátozott gyermek a többségi intézmények tanulóival együtt, vagy speciális iskolában tanul, a beiskolázási javaslatételre kizárólag a Mozgásvizsgáló Országos Szakértői és Rehabilitációs Bizottság komplex vizsgálata után, a szülő egyetértésével kerülhet sor. A javaslatétel előtt szakemberek vizsgálják, hogy a számba vehető iskolák tudják-e biztosítani a mozgáskorlátozott tanulók sajátos nevelési igényeihez igazodó személyi és tárgyi feltételeket. Ma már egyre többen tanulnak közülük a lakóhelyük közelében az általános iskolákban, illetve tanulnak tovább befogadó középiskolákban.

A mozgáskorlátozottság

Azokat a személyeket, akiknek tartási- és mozgásfunkciójukban tartós és visszafordíthatatlan állapotváltozás következett be valamilyen sérülés következtében, vagy esetleg ezek a funkciók már születéstől fogva hiányoznak, mozgáskorlátozottnak nevezzük. A közoktatási törvény a mozgáskorlátozott helyett a testi fogyatékos kifejezést használja.

A mozgás minden kisgyermek tapasztalatszerzési lehetőségeire hatással van, befolyásolja személyiségfejlődését is. Ez a tapasztalatszerzés (a mozgásos tanulás lehetősége) módosul a sérült gyermek esetében. Mások a környezetéről, a saját testéről szerzett tapasztalatai, mint az ép mozgású kisgyermeknek. A mozgásállapot tartóssága, visszafordíthatatlansága is befolyásolja a fejlődés menetét. Ez nem ritkán az átlagostól eltérő pszichés, szociális és fizikai szükségleteket teremt.

⁶

⁶ Dr. Bernolák Béláné: Ismeretek a mozgásfogyatékoságok köréből (1997)

A mozgáskorlátozottság okai

A mozgáskorlátozottság a tartó- és mozgató szervrendszer maradandó károsodása.

A mozgáskorlátozott tanulók nevelésével-oktatásával foglalkozó szakemberek a feladatokat nem az életkor, hanem a kórforma, az állapot végleges, javuló, vagy romló jellege, illetve a mozgásállapot súlyossága szerint határozzák meg.

A szakirodalom felosztása a különböző kóreredetű mozgáskorlátozottságokat a megjelenési forma, azaz a tünete alapján rendszerezi.

Egy kategóriába tartoznak azok a mozgásos tünetcsoportok, amelyek a pedagógiai gyakorlat területén azonos vagy hasonló feladatot jelentenek.

Ezek⁷:

- 1.) A felső- és alsó végtag veleszületett rendellenességei, összenövések, hiányok, amputáció következtében kialakult végtaghiányok.
- 2.) Petyhüdt bénulást okozó kórformák, melyek következtében csökken az izomtónus, vagy tónustalanná válik. Az izomerő teljesen csökkenhet (plégia) vagy csak gyengül (parézis).
- 3.) Korai agykárosodás következtében kialakult mozgás-rendellenességek.
- 4.) Ortopédiai elváltozások – tartási rendellenességek.

Előfordul, hogy a gyermek izomtónusa testszerte fokozott, kóros reflexek, különböző deformitások jellemzik. Ezt az állapotot nevezzük spasztikus izomállapotnak. Atetotikusnak nevezzük, amikor nagy kiterjedésű, koordinálatlan, csavaró, facsaró mozgás a jellemző rá, mely általában kiterjed a végtagokra, a törzsre és a fejmozgásra. Az ilyen esetekben jellemző a kéz ujjainak terpesztett, feszesen nyújtott tartása. Gyakoriak a kóros reflexek. Kevert forma esetén a spasztikus és atetotikus izomállapot egyszerre jelentkezik.

Az ataxiát a bizonytalan egyensúly, apró hullámú végtag-, esetleg törzsremegés jellemzi, az izomtónus petyhüdt, a mozgás koordinálatlan.⁸

A helyzet-és helyváltoztatás

A különböző eredetű mozgásszervi betegségek különböző problémát okozhatnak a helyváltoztatásban. Előfordulhat, hogy változik a járás ritmusa, a járás szimmetriája, a járás szélessége, a járás kísérő mozgása. Súlyos bénulásnál járógéppel tud csak járni a gyermek. (A járógép a cipőhöz kengyellel kapcsolódik. Érhet térdig, vagy csípőig, kapcsolódhat hozzá medencekosár (a medence támasztására), keretfűző (a törzs megtámasztására)).

A helyváltoztatást különböző támbotok, mankók, járókeretek, illetve a kerekesszék segíthetik. A helyváltoztatáshoz az esetek többségében segítségre van szüksége a gyermeknek. Ilyen esetben a pedagógus, vagy a pedagógiai asszisztens az, aki a legtöbb segítséget tudja nyújtani.

⁷ Dr. Bernolák Béláné: Ismeretek a mozgásfogyatékoságok köréből (1997)

⁸ Dr. Bernolák Béláné: Ismeretek a mozgásfogyatékoságok köréből (1997)

Felállásnál pl. figyelni kell arra, hogy a gyermek a lábát húzza maga alá, hogy a súlypontja a teljes talpon legyen. Ha botot használ, akkor meg kell tanítani rá, hogy a bot ne essen ki a kezéből, ne csússzon el (felülről kell ráfogni a gyermek kezét a botra). Járás segítése esetén, lejtőn, lépcsőn felfelé menet a gyermek mögött kell haladni, lefelé jövet előtte, ezzel is biztosítva a balesetmentes közlekedést. Ezekkel az ismeretekkel minden, a mozgássérült tanulóval kapcsolatba kerülő pedagógusnak és segítőnek rendelkeznie kell a befogadó iskolában. A segítség a szakszerű fogások ismerete mellett kellő tapintatot igényel. Mindig a mozgássérült tanuló kiszolgáltatottság-érzetét csökkentő megoldásokat keressük és részesítsük előnyben!

Fontos felhívni a gyermektársak figyelmét is arra, hogy speciális eszközöket használó osztálytársuk a járáshoz nagyobb helyet használ és óvatosan kell körülötte közlekedni, mert az egyensúlyát könnyen elveszítheti. A súlyosan mozgáskorlátozott kisgyermek csak kerekesszéssel képes a helyzetváltoztatásra. Segítségre van szüksége az átüléshez, a székről a földre és a visszaüléshez, illetve a helyváltoztatáshoz.

Néhány közlekedési jó tanács

Egy csúszós szőnyeg valamennyi gyermek számára kockázatos, különösen az a mankót vagy támbotot használóknak.

A kerekesszék számára széles közlekedési sávot kell biztosítani, és arra is folyamatosan ügyelni kell, hogy székek, vagy szétszórt játékok ne akadályozzák az utat.

A tanulótlársak szeretnek segíteni. Ez akkor zajlik biztonságosan, ha a kerekesszéket nem gyorsan, hanem csak a gyaloglás tempójához igazodva tolják.

Osztálykirándulásnál érdemes elhívni valakit a mozgáskorlátozott kisgyermek családjából is (rokon, barát). Váratlan, új szituációban valószínűleg ő tud jobban a segítségünkre lenni.

Segédeszközök

A mozgáskorlátozott tanulónak mozgásállapotától függően szüksége lehet különböző, őt közvetve vagy közvetlenül segítő eszközökre, speciális taneszközökre, oktatási segédeszközökre is. Minden esetben sokféle szempontot kell figyelembe venni: nem mindegy, hogy önállóan járóképese-e a gyermek, vagy kerekesszékes, viszik-e az iskolába, vagy önállóan megy oda. Minden esetben helyi megoldásokat érdemes találni a mozgáskorlátozott gyermek szállítására: szülő szállítja autóval, más szülő, a szülői munkaközösségen belül vállalja valaki a szállítást, taxival oldják meg az eljutást, esetleg a településen működő támogató szolgálat, vagy a fenntartó által biztosított mikrobusz segíti az iskolába jutást.

Az intézménybe való bejutásnak is megvannak az eszközei: rámpa, esetleg lépcsőlift, kapaszkodó a lépcső mellett. Jó, ha az osztályterem a földszinten helyezkedik el abban az esetben, ha nincs lift. Az épület akkor akadálymentes, ha mindenütt vannak kapaszkodók a mosdóban, az étkezőben, enyhe lejtő a lépcsőknél. A fali fogások magassága olyan legyen, hogy azt elérje el a kerekesszékekben ülő, a két bottal járó, a törpe növésű gyermek is.

Az osztályon belül is lehetnek akadályok. A létszámok kialakításánál tekintetbe kell venni, hogy a mozgáskorlátozott gyermeknek nagyobb hely kell (főleg ha kerekesszékkal közlekedik), de ahhoz is, hogy az eszközeit használja, elhelyezze.

Fontos az asztal és a szék megválasztása: legyen mindkettő állítható a magasságú és az asztal lapja dönthető. A félkör alakban kivágott asztallap segíti a közelebb kerülést a munkafelülethez. Az asztallap szélén a keskeny szegély megakadályozza a különböző taneszközök leesését!

A szék beállításánál ügyelni kell arra, hogy a gyermek talpa a padlón legyen, ne lógjon a levegőben. Ha szükséges, akkor a magasságot kis dobogóval lehet korrigálni. A szék megfelelő mélységű és magasságú ülőfelülete, a háttámla segíti a biztonságos ültetést. Ez nagyon fontos, hiszen ha a tanuló folyamatosan arra figyel, hogy ne csússzon le a székről, nem tud koncentrálni feladatára.

Felső, vagy alsó végtag hiánya esetén előfordul, hogy művégtagot ír fel az ortopéd szakorvos. A művégtag használatát a gyógytornász vagy a szomatopedagógus tanítja meg. Felső végtag hiánya esetén, ha összeérnek a végtagcsonkok, tud manipulálni a gyermek. Ha ez nem lehetséges, akkor ebben az esetben is protézist ír fel a szakorvos. A művégtag használata járulékos problémákat okozhat, ezért gyakoribb, hogy ezek a tanulók különböző funkciót ellátó eszközöket használnak. Ilyen lehet az a műanyag tok, amit a csonkra lehet ráhúzni, és ebbe tehető bele az evőeszköz, a kézi szerszámok, írógép kopogtató stb.

A különböző eszközök, objektív feltételek megteremtése mellett figyelmet kell szentelni az ún. szubjektív - személyi feltételek kialakítására is. A mozgáskorlátozott tanuló sikeres integrált oktatásához szakmai team működtetése szükséges. Ebben együtt dolgozik az osztályfőnök, a szomatopedagógus, a pedagógiai asszisztens, időszakosan az iskolaorvos, a pszichológus, a szociális munkás és természetesen estenként a tanuló szülője. A szomatopedagógus gyógypedagógiai tanári és/vagy terapeuta diplomával rendelkező szakember, aki biztosítja a speciális segítségnyújtást a nevelés oktatás során és a mozgásfejlesztésben. A szomatopedagógusnak tanácsadó szerepe van és kapcsolatot tart a team többi tagjával. Súlyos mozgásállapotú tanuló befogadásakor a pedagógiai asszisztens az, aki az egész nap folyamán a tanító és a mozgáskorlátozott tanuló segítségére van. Segíthet a mindennapi tanítás során is, de alapvetően a gondozás a feladata. Az iskolaorvos tájékoztatást ad a gyermek mozgásállapotáról, egyéb terápiák hatásáról, mellékhatásáról, konzultál a gyermek szakorvosaival és erről tájékoztatja a szakmai team tagjait. A szülő nagyon sokat tud segíteni a helyes szokások elsajátításában, gyakorlásában, a beilleszkedés sikerében.

A feltételek megteremtéséhez segítséget nyújthat a mozgáskorlátozott gyermekek oktatására szakosodott Mozgásjavító Általános Iskola és Diákotthon és módszertani központ. Munkatársai megfelelő módszertani szaktudással rendelkeznek, segítenek az eszköz-kiválasztási és eszközhasználati ügyekben, módszertani segítséget adnak. Az eszközhasználat megtanítása a szomatopedagógus feladata, a tanító a gyakorlásban vesz részt.

Pedagógiai következmények, a segítségnyújtás módja

A befogadó iskola pedagógusa, az osztályfőnök van a legközvetlenebb kapcsolatban a mozgáskorlátozott tanulóval, ezért az ő szemlélete sokat segít az integráció sikerében.

Ha az osztályfőnök és a tanulót oktató pedagógusok felismerik tanítványaik sajátos nevelési igényeit, akkor megfelelően tudják adaptálni számukra a tananyagot, előkészíteni a differenciált tanulásszervezést (individualizálás, belső differenciálás). Új szerepbe kerül az osztályfőnök. Talán addigi munkája során nem volt szükség ilyen mértékű együttműködésre más szakmák képviselőivel (team munka), illetve ilyen mértékben a szülővel sem kellett együttműködnie.

Kiemelt fejlesztési terület – beszéd, olvasás, írás

A mozgáskorlátozott tanuló iskolai tanulását leginkább a mozgásszervi károsodás következtében kialakult kommunikációs zavarok, és a mozgásteljesítmény igénylő feladatok kivitelezése jelentik. Itt kell a legnagyobb segítséget megadni, hiszen ez befolyásolja az olvasás, írás, beszéd elsajátítását is. Ezért jelenti ez a kiemelt fejlesztési, megsegítési területet. A mozgáskorlátozott tanuló egyedi, speciális megsegítést igényel. Ennek során figyelembe kell venni kommunikációjának formáját, szintjét, a gyermek érzelmi állapotát, értelmi képességeit és fizikai adottságait is.

A mozgáskorlátozottsághoz gyakran társul beszédzavar, mert károsodhat a beszéd megértésének és/vagy a beszéd kifejezésének folyamata is. A beszédmegértés esetében zavar lehet az érzékelés, az észlelés és a tárolás területén. A beszéd kifejezésének zavarát okozhatja az egyes beszédszervek sérülése, fejlődési rendellenessége vagy az idegrendszer károsodása. Ezekben az esetekben a fejlesztésbe logopédus bevonása is szükséges.

A beszédfélelem, a gátlások leküzdésében fontos szerep jut az osztályfőnöknek: pozitív beszélőlétkört kell teremteni, bátorítani a mozgáskorlátozott tanulót a beszédre. Beszéltetni olyanról, ami érdekli őt, hagyni neki időt, hogy elmondhassa mondandóját. Soha ne szenteljünk túlzott figyelmet hibáinak. Központi idegrendszeri sérült gyermeknél, ha felhívjuk a figyelmét a hibákra, az még erősebb görcsöket eredményez.

Az olvasás tanulásáig számos, azt megalapozó készségnek kell kialakulnia. Az olvasástani-tás/tanulás területén fontos szerepet kap az észlelés fejlesztése: auditív, vizuális egyaránt. Az olvasás folyamatát különböző tanulást segítő eszközök segíthetik, mint a könyvtartó, a sorkövető vonalzó, a fehér kartonlap, a könyvjelző. A lapozás segítése fóliával, kartonnal ugyancsak hasznos lehet.

Várható, hogy a mozgáskorlátozott gyermek az írás, rajzolás területén igényli a legtöbb segítséget. Végtaghiányos tanulók esetében fontos megjegyezni, hogy a láb jól átveszi a kéz funkcióját. Egy másik lehetőség még a ceruza szájjal való megfogása, vagy a váll és az áll közé rögzítése. Mindkét esetben fontos, hogy megfelelő mennyiségű pihenő szünetet biztosítsunk a gyermek számára, mert a sajátos testhelyzet a gerinc deformitását okozhatja.

Ezeknél a tanulóknál a végtagcsonkra felhúzható tubus (szakorvos írja fel) hasznos eszközt jelent, mivel ebbe helyezhető bele a ceruza, a vastagabb, hosszabb íróeszköz.

Görcsös bénulás és túlmozgásos gyermekek esetén változtatni kell a fogásmódon, vagy speciális íróeszközt kell használni (vastagabb, háromszögű, különböző markolatú íróeszközök).

További lehetőség még a ceruza szivacsabdába helyezése, vagy speciális fogantyú használata. Minden esetben javasolt írásalátét, továbbá puha ceruza használata.

A füzet és könyv alá helyezünk csúszásgátló fóliát. Az akaratlan mozgások esetén ennek használata megakadályozza az elcsúszást, a leesést.

Mozgáskorlátozott tanuló esetében a táblánál való írást csak abban az esetben alkalmazzuk, ha a lassú járás, írás nem zavarja az osztály többi tagját, és nem kínos a mozgáskorlátozott tanulónak sem.

A pedagógus által készített táblakép legyen pontos és könnyen áttekinthető. Túlmozgásos, gyermeknek ne adjunk másolási feladatot a tábláról. Nekik a másolandó szöveget külön lapon a padjukra kell tenni, onnan másoljanak.

Üzenet minden iskolába

Kedves Pedagógusok!

Gyermekenként, kórképenként, súlyosságtól függően más és más segítség kell a mozgáskorlátozott tanulóknak. Ebben alapvető segítséget nyújt a szomatopedagógus, de a mindennapi tanulási-tanítási folyamat az osztályfőnök figyelmét, kreativitását és leleményességét kívánja.

A mozgáskorlátozott tanulóval szemben támasztott követelmények egyéni adottságaihoz igazodjanak. Ezek idővel módosulhatnak. A tanulónak meg kell tanulnia írni, de a későbbiekben, különösen állapotától függően át lehet térni a gépírásra, a számítógépen történő írásra. Ehhez, és más megoldásokhoz a már említett módszertani központban kaphatnak módszertani segítséget a pedagógusok.

A mozgáskorlátozott tanuló társadalmi beilleszkedését akkor segíti igazán az iskolai integráció, ha a saját állapotához képest a lehető legnagyobb önállóságra neveli. Az iskolai nevelés, oktatás során ezt mindig szem előtt kell tartani, ennek figyelembevételével kell megadni a szükséges segítséget.

A módszertani központ elérhetősége:

- Mozgásjavító Általános Iskola, Módszertani Intézmény és Diákotthon (Budapest, 1145 Mexikói u. 60.)

Autizmus

Hinnünk kell egy befogadó világban, ahol mindenki szereplője a hétköznapiaknak és ünnepeknek.

Sokáig nagyon keveset tudtunk az autizmusról. Sokan azonosítják az autista embert Dustin Hoffman remek alakításában megismert figurával. Hazánkban az Autizmus Alapítvány Autizmus Kutatócsoport az alábbi definíciót alkalmazza: „Az autizmus a szociális viselkedés, a kommunikáció, a képzeleti működés és a rugalmas gondolkodás fogyatékosága”. Balázs Anna és munkatársai szerint „egyértelmű, hogy az autizmus a viselkedés jellegzetes tüneteivel leírható állapot, amely különböző, agyi fejlődési és működészavart okozó organikus tényezők hatására jöhet létre. Okai között, amelyek nem teljesen tisztázottak, elsősorban genetikai és idegrendszer károsító hatásokat, esetleg azok interakcióit feltételezik. A genetikus meghatározottság igen erős. Az autizmus minden értelmi szint mellett előfordulhat, és gyakran társul más fogyatékosággal, fejlődési zavarral. Ennek megfelelően a klinikai kép igen sokféle lehet, az autizmus súlyossága, az értelmi színvonal, az egyéb képességek, illetve fogyatékoságok és a gyermek személyisége függvényében.”

A fenti definíció megismerése, valamint tapasztalataink alapján egyre nyilvánvalóbbá válik, hogy egy olyan társadalomban élünk, ahol megtalálhatók azok a kisgyermek, fiatalok és felnőttek, akiknek segítségre van szükségük ahhoz, hogy képesek legyenek eligazodni a mindennapokban. Az eltérő fejlődésre, vagy a fent leírt területeken jelentkező tünetekre kb. 3 éves kor körül lehet felfigyelni. Erre a sérülésre is igaz, csakúgy, mint bármelyik más fogyatékoságra, hogy minél korábban tudjuk elkezdni a speciális fejlesztést, annál nagyobb hatékonyságot tudunk elérni. Az óvodás korban elsősorban a szocializációs folyamatok tanulása során lehet eredményes a pedagógiai segítségnyújtás.

Autista gyermek az iskolában

Az iskolába kerüléskor a feladatok megváltoznak, kibővülnek.

Az autizmussal élő gyermekek számára nem jött létre hazánkban szegregált intézményes ellátási forma. Ezek a gyermekek mindig is ott voltak köztünk, lakóhelyeiken, családjaik közelségében. Ettől eltérő eset akkor fordult elő, ha a társuló fogyatékoság, leggyakrabban értelmi sérülés volt jelen. Ilyenkor az ennek megfelelő szegregált iskolák fogadták be őket.

Fontos felfigyelnünk néhány társadalmi jelenségre, amikor az autizmus kellő ismeretének hiányában torz elképzelések fogalmazódtak meg, a bevezetőben említett Esőember c. film bemutatását követően is.

A szülők, akik jól érzékelték gyermekük eltérő viselkedését, várták, hogy valaki felfedezze gyermekükben azokat a képességeket, melyek különlegessé teszik őket. Könnyes és időnként tehetetlen panaszaikat megértően kell fogadni, feladatunk, hogy segítők legyünk és lehetőségeink szerint dolgozzunk a társadalom nyitottá válásán és minden tagja felé irányuló kohézióján.

A tantárgyi követelményrendszer kényszerítő ereje rendkívül magas elvárásban jelenik meg. Az iskola szerepe az autista gyermek esetében megkeresni azokat a differenciált oktatási formákat, amelyek alkalmazása során meg tudnak jelenni azok az emberi értékek, melyeket a gyermekkorban szinte észrevétlenül szívhatnak magukba az osztálytársak, iskolatársak – akik, miközben segítenek egy-egy feladat megoldásában, közben ők maguk is tanulnak. A pedagógus segítse, hogy a tanulás, a közös munka élményszerű legyen, a felfedezés és rátalálás örömeivel járjon. Az iskolai eseményekbe és ünnepekbe való bekapcsolódás csak egy jó szereposztáson múlik.

Az autizmus jellemzői

Az autizmus rendkívül változatos tünetekkel rendelkezik. A legszembetűnőbbeket az alábbi módon sorolják fel a szakirodalmak.:

1. Közömbösen viselkedik.
2. Nem játszik gyerekekkel, csak ha felnőtt erőlteti és segíti.
3. Egyoldalú kapcsolat, a válaszra nem figyel.
4. Felnőtt kezével jelzi szükségleteit.
5. Szakadatlanul ugyanarról a témáról beszél.
6. Papagájszerűen utánozza a beszédet.
7. Bizarr viselkedés, pl. repkedő kézmozgás.
8. Indokolatlan nevetés, kuncogás, sírás.
9. Tárgyakat fogdossa, pörgeti.
10. Nem, vagy ritkán néz mások szemébe.
11. Változások ellen tiltakozik.
12. Fantáziadús szerepjáték hiánya.
13. Egyes dolgokat nagyon jól, gyorsan csinálhat, de nem olyat, amihez szociális érzék kell.

Fontos, hogy többféle szempontból közelítsük meg az autizmussal élő gyermekekkel való munkát. Lorna Wing angol pszichiáter négy típusra osztotta a szociális viselkedés alapján az autista, sokféle személyiségű, szintű és viselkedésű gyermekeket.

Izolált típus: Szociálisan nem kezdeményező, közeledést elutasító. Általában értelmi fogyatékos, fokozott ingerfeldolgozási zavarokkal. Nehezen tanítható

Passzív típus: Szociálisan szintén nem kezdeményező, de a közeledést, ha passzívan is, elfogadja és jól irányítható. Jól tanítható, aktív figyelme rövid ideig köthető le.

Aktív-bizarr típus: Szociálisan aktív, de gyakran inadekvát. A partner szándékát nem nagyon veszi figyelembe. Saját érdeklődési köre erőteljesen megjelenik a kommunikáció folyamán.

Furcsa-merev, formálisan viselkedő típus: Ez a viselkedésforma a serdülőkorban illetve felnőttkorban alakul ki. Háttérében kompenzációs igyekezet és mechanikus tanulás áll.

Mit tehetünk és hogyan?

Fejlesztjük a szociális-kommunikációs és kognitív funkciókat.
Célokat tűzünk ki a fejlődési elmaradás pótlására.
Speciális módszereket, pl. látható információkat alkalmazunk.
Megfelelő mennyiségű tananyagot jelölünk ki.
Segítjük a családokat abban, hogy megfelelő minőségű életet tudjanak élni.
Kialakítjuk az elérhető legjobb felnőttkori szocializációt és önállóságot.

Az egyéni fejlesztési tervek elkészítése segít bennünket a tudatos munkában. Ezek felépítései meghatározott területek kijelölése alapján történik, mint pl. a beszéd, a játék, az önellátás, az önkiszolgálás, a kis- és nagymozgás, az intellektualitás szintjein. A kis lépésekben való ütemezés biztosítja számunkra az átláthatóságot, a folyamatosságot, s legfőképpen munkánk hatékonyságát, és eredményességét is.

Fontos tudnunk, hogy melyek azok a tulajdonságok, amelyek megléte a mindennapi pedagógiai munka során megjelennek, feladataink elvégzését hátráltatják, vagy éppen segítők, mankók, építeni lehet rájuk.

A beilleszkedés sikeréért

Sok autizmussal élő gyermeknél a verbális megnyilvánulás nehezített formában jelenik meg. Éppen ezért, fontos a megfelelő szintű vizuális tájékozódási pontok nyújtása. A fejlesztő eszközök használata során a feladtból egyértelműen a cselekvő magatartás és tevékenység kell, hogy domináljon. Tehát az ismeretek megszerzése a kívánt tudás elsajátítása az ilyen jellegű eszközök segítségével lehet eredményes.

A pedagógiai munkát segítik a mindennapi, ismétlődő feladatok és az azokkal kapcsolatos személyi és tárgyi vonatkozású helyzetek is. Amennyiben hirtelen, váratlan fordulat jelentkezik a megszokott ritmus és kialakított szabályok rendjében, akkor ez zavart, okozhat, ami viselkedésproblémát válthat ki, vagy erősíthet föl. Fontos, hogy akár a tárgyi, akár a személyi változásokat előre jelezzük a tanulónak: váratlan helyettesítés, órarendváltozás stb.

Egyre inkább előtérbe kerülnek a kooperatív tanulási technikák, szemben a frontális osztálymunkával. Ez minden iskolatípusban kívánatos tanulásmódszertani tevékenység. Megfigyelhető, hogy az autizmussal élő gyermekek mindennemű nevelési és oktatási helyzetben elsősorban a rájuk irányuló figyelmet részesítik előnyben. Tapasztalataink szerint a frontális munkában nem, vagy

csak nagyon ritkán képesek részt venni, míg az egyéni, vagy páros helyzetekben eredményesebbek lehetnek.

Szociális kapcsolataik nagyon egyediek. Sok esetben megfigyelhetjük az egy-egy személyhez való kifejezetten szoros kötődési formát. Ez a személy a biztonságot testesíti meg számukra, együtt sokkal hatékonyabb munkát képesek elvégezni. Az idegen vagy ismeretlen személlyel való kontaktus során szélsőséges viselkedés fordulhat elő. Az autista gyermek ilyenkor ugrálhat örömeiben de akár sírásra is fakadhat. Ha odafigyelünk ennek az előkészítésére, zökkenő mentesebben történhet meg a találkozás.

Kortársaikkal való barátságok nem vagy nehezen szövődnek. Mindenképpen külső segítség szükséges ehhez. Nem szabad erőltetünk ezeket a helyzeteket, inkább nagyon finoman, óvatosan közelíthetjük meg őket. A passzív típusú gyermek esetében az osztálytársak közül hosszabb-rövidebb időre néhányan partnerré válhatnak. Pl. különböző szabályjátékok vagy szerepjátékok játszása során.

A délutáni szabadidőkre, az óráközi szünetekre, a kevésbé szervezett időszakokra külön kell figyelniük. Ezek az eset azok, amikor a legtöbb váratlan esemény történhet. A sérült tanulók önállóan nem tudják megszervezni szabadidős programjaikat. Míg az osztálytársak spontán beszélgetnek, játszanak, ők tanácstalanul nézelődnek, járkálnak, s sztereotip tevékenységet végeznek (különböző tárgyak pörgetése, önmaguk ringatása).

Bizonyos esetekben – és tegyük hozzá: igen ritkán - kimagasló képességgel találkozhatunk. Az őket leginkább érdeklő témakörökön belül rendkívül jó tájékozottságot mutatnak, mely elsősorban lexikális tudásra épül, de az összefüggések viszonylatában már ezeket nem tapasztaljuk. Gyakran jelenik meg például a történelem bizonyos témaköreiben való lexikális jártasság.

Két történet

„Réka 12 éves. 5 éve ismerem. Akárhányszor találkoztam vele az iskola folyosóján, vagy az osztálytermébe, mindig odajött hozzám, és megfogta mindkét kezemet. - Ugráljunk! – hangzott a kérés. És mi ugráltunk. Amint befejeztük, azonnal azt kérdezte, hogy hány óra van. Készséggel megmondtam – és ő a válasz után kezdte volna előlről az egészet. Bevallom, többször is besétáltam a „csapdájába”, a melyből nagyon nehéz volt kiszállni.

Ma, amikor meglát, szintén fut elém, hozza a füzetét, vagy az éppen aktuális feladatát és mutatja, hogy mit csinált. Majd kezdi az ismert szöveget: - Ugráljunk! Hány óra van? Rutinosan ma már azt mondom: Réka válassz, melyiket szeretnéd! Ő választ, aztán megyünk vissza dolgozni, tanulni.”

„A kérdésekre, hogy: Tibi, készítettél homokképet? – a válasz ugyanaz. Megismétli, amit kérdeztem tőle. Tibi hihetetlen kitartó munkával órákon keresztül képes alkotni, s az iskola különböző kézműves szakkörein részt venni. Senkit sem zavar jelenlétével. Kicsit bizarr a viselkedése, nem úgy beszél, mint mi, tökéletesen ismétli mondatainkat.

Talán sokunk számára ismerős Van Gogh: Napraforgók c. képe. Tibi ennek a képnek tökéletes mását képes elkészíteni egy farostlemezre, tarlórépamagok egyenkénti felragasztásával, s az előre megfestett, színes homokkal kitölteni a rést, hogy a mű a lehető legtökéletesebb módon hasonlítson az eredetihez. Sok kiállításon szerepelt már az alkotása.”

Üzenet minden iskolába

Kedves Pedagógusok!

Tudjuk, hogy az autizmussal élő gyermekekkel való foglalkozás, együttnevelés nem mindig egyszerű, sőt néha komoly, kivitelezhetetlennek tűnő helyzeteket ró ránk pedagógiai munkánkban. A feladat nem tűnik könnyűnek, de aki egyszer sikert arat, az biztosabb a holnapban.

A beszéd fogyatékoság

A beszéd a kommunikáció egy fajtája, mellyel a mindennapokban - érthető módon - nem sokat foglalkozunk. Talán pont e miatt, elvesztése vagy sérülése rendkívül érzékenyen érint bennünket. A beszéd- vagy nyelvi zavarral küzdő személy, a mindennapi kommunikáció során tapasztalhatja a legtöbb frusztrációt.

A legtöbb kisgyermek életében a beszéd elsajátításának és a kommunikációs képességek fejlődésének folyamata zavartalan. Azonban több gyermeknek ebben jelentős lemaradása van. Bizonyos esetekben a gyermekek nyelvi vagy beszédbeli elmaradása része lehet más, általános fejlődésbeli elmaradásnak. Bármilyen is lehet a beszéd és nyelvi zavarok hátterében, a gyermekek, akik különböző zavarral küzdenek a kommunikáció területén, gyakran lesznek frusztráltak, zavartak, esetleg mérgesek, ha nem értenek meg valamit, vagy a környezetükben lévő emberek nem értik meg őket. A kisgyermek, akinek megkésett a beszéd és nyelvi fejlődése, olyan mint minden másik gyermek, azonban különösen nagy erőfeszítést kell tennie a beszéd és a nyelv megfelelő elsajátításához. Az ilyen gyermek tanítója, számos dolgot tehet, hogy segítse ezt a folyamatot! A beszédzavarok okainak tisztázása után, a diagnózis és a fejlesztési terv felállítása, a szakszerű terápia, a sok-sok szorgalom, a megértő környezet segíthet ezeknek a problémáknak a kompenzálásában.

Általában mindenkit, akinek valamilyen beszédzavara van, azt a köznyelvben beszédhibásnak nevezzük, függetlenül annak súlyosságától. A beszédhiba nem más, mint a beszédfejlődési zavar enyhe formája, amely a minél korábbi életkorban nyújtott szakszerű segítségadással javítható (ilyen pl. az egyes hangzókhoz kapcsolódó torz ejtés, vagy egy bizonyos hangnak ejtésben mással való felcserélése: pl. répa *helyett* jépa). Ezzel ellentétben, a beszéd fogyatékoság a beszédfejlődési zavar súlyos formája, amely csak intenzív és szakszerű segítségnyújtással javítható.

A beszéd fogyatékoság

A közoktatásban (a hatályos közoktatásról szóló törvény szerint) kizárólag azt a gyermeket, tanulót tekintjük beszéd fogyatékosnak, akiről az Országos Beszédvizsgáló Szakértői és Rehabilitációs Bizottság által kiadott szakvélemény ezt kimondja.

A Fogyatékos tanulók oktatásának tantervi irányelve 6. fejezete rögzíti a beszéd fogyatékos tanulók fejlesztésének elveit (23/1997 (VI.4.) MKM rendelet 2. sz. melléklet VI. fejezet). Az ott leírtak értelmében beszéd fogyatékosnak tekinthető az a tanuló, akinél veleszületett (születés előtt kialakult) vagy szerzett (születés közben, közvetlenül születés után gyermek- vagy felnőtt korban kialakult) idegrendszeri működési zavarok és környezeti hatások következtében jelentős mértékű a beszédbeli akadályozottság. Ennek az akadályozottságnak a következményei lehetnek átmeneti, de akár tartós zavarok is. Ezek megnyilvánulhatnak a nyelvi, a kommunikációs és tanulási képességekben, de a szociális kapcsolatokban is.

A különböző okok zavarják a beszédprodukciónak a minőségét, érthetőségét, a beszédértést, a beszédészlelést, a beszéd írásbeliségét, a kommunikációt. A sérült beszédfejlődés, beszédzavar nagyban befolyásolja a gondolkodás és az ismeretszerzés minőségét, aminek következménye lehet az egyenetlen értelmi fejlődés és a diszharmonikus személyiség.

Zavar mutatkozhat a beszédhangok helyes ejtésében, a beszédészlelési és –megértési zavarokban, a beszédritmus sérülésében, a finommozgások, a szem-kéz koordináció éretlenségében, valamint az ún. általános beszédgyengeséggel együtt járó részképesség kiesésekben. A hangadás kóros elváltozásai szintén a beszéd fogyatékoság körébe sorolódnak. Természetesen a beszéd fogyatékos tanulónál ezek a zavarok eltérő intenzitásúak, fokúak lehetnek egészen az enyhétől az érthetetlen beszédig minden változatban előfordulhatnak. Fontos megemlíteni, hogy a súlyos beszéd fogyatékos tanulónál a kommunikációs nehézségek miatt, azok következményeként magatartás zavar alakulhat ki, mellyel az osztálytanító, a tanárok igen gyorsan szembesülnek.

Ha a beszédhiba, illetve a beszéd fogyatékoság az iskolás kor kezdetére tartósan fennmarad, a tanuló a folyamatos gyógypedagógiai (logopédiai) ellátásra szorul, melyet integrált oktatás esetén ambuláns logopédiai szakszolgálat keretében lehet biztosítani. A logopédiai fejlesztés, az egészségügyi rehabilitáció minden esetben a beszédzavar jellegétől függ, ami lehet akadályozott beszéd- és nyelvi fejlődés, diszlália, disarthria, dadogás, hadarás, diszfázia, diszfónia, az általános

beszédgyengességgel összefüggő olvasás, írászavar és lehet súlyos beszédmegértési zavar is, vagy ezek halmozott előfordulása.

A beszédzavarok egy-egy tanulónál halmozottan is előfordulhatnak. A leggyakrabban a megkésett, illetve akadályozott beszédfejlődés, a komplex nyelvi fejlődési zavar jelenik meg a tünetek sokféleségével tarkítva. Nem ritka a megkésett/akadályozott beszédfejlődés-hadarás-dadogás együttese. Iskolás életkorban ennek kihatása van az olvasás, írás elsajátítására, illetve annak zavarára is. A tünetek megjelenhetnek párhuzamosan, de előfordul a tünetváltás jól ismert jelensége is, amikor például a kiejtés javítását, javulását követően dadogás, hadarás léphet fel.

Rendkívül fontos a korai felismerés, a beszédhibás gyermek megfelelő időben beszédfejlesztő, logopédus szakemberhez való irányítása. Ma az országban működő pedagógiai szakszolgálatok közül az egyik legkiterjedtebb és jól megszervezett szakszolgálat a logopédiai fejlesztés. A szülő és a pedagógus nevelő munkáját és a nevelési-oktatási intézmény feladatainak ellátását segíti. Minden nagyobb településen létezik logopédiai szakszolgálat, melynek szakemberei az adott ellátási körzetben felmérik és fejlesztik a beszédhibás és beszéd fogyatékos gyermekeket, tanulókat, esetenként felnőtteket. Rendszeres logopédiai szűrést végeznek az óvodákban, iskolákban.

Nagyon fontos, hogy a beszéd fogyatékos kisgyermek iskolába kerülésekor a tanító kapjon tájékoztatást, vagy tájékozódjon a tanuló beszédállapotáról, és az ő szerepéről, feladatairól, amelyeket a mindennapi oktatás során szem előtt kell tartania. Ugyanaz a **gazdag nyelvi környezet**, amely segíti a megfelelően beszélő gyermekek kommunikációjának fejlődését, egyben jó környezet a beszéd- és nyelvi zavarral küzdő gyermekek számára.

A közoktatásról szóló többször módosított 1993. évi LXXIX. törvény 30. §, 34. §, 35. § (a közoktatásról szóló törvény), valamint a Fogyatékos gyermekek óvodai nevelésének irányelve és a Fogyatékos tanulók iskolai oktatásának tantervi irányelve kiadásáról szóló 23/1997.(VI.4.) MKM rendelet 1.számú melléklet III. fejezet, és a 2. számú melléklet VI. fejezete részletesen taglalja, valamint útmutatást ad a beszéd fogyatékos gyermekek, tanulók nevelésével, oktatásával kapcsolatos teendőkben.

Mint minden más fogyatékossgal élő gyermek, tanuló esetében, úgy a beszéd fogyatékos tanuló is az iskolában egészségügyi és pedagógiai célú rehabilitációs és rehabilitációs ellátásban kell hogy részesüljön. Az iskolának rendelkeznie kell azokkal a személyi és tárgyi feltételekkel, amelyek a beszéd fogyatékos tanuló rehabilitációs és rehabilitációs ellátásához szükségesek. Helyenként más ennek a feladatellátásnak a formája: saját logopédussal rendelkezik az iskola, nyelv- és beszédfejlesztő pedagógus, fejlesztő pedagógus látja el a fejlesztést megfelelő végzettségű logopédus szakmai irányításával.

A beszéd fogyatékos/beszéd- és nyelvi fejlődésben akadályozott tanulók fejlesztése

Tekintettel arra, hogy az általános iskola első négy évére tehető az írás, olvasás, mint az ismeretszerzés eszközeinek elsajátítása, ezért ez a pedagógiai szakasz kiemelt fontosságú. Különösen azért, mert mind az írás, mind az olvasás elsajátítása, majd eszközként való használata szorosan összefügg a beszéd fejlettségével. Ami megkönnyíti az írás, olvasás elsajátítását, az kétség kívül a megfelelő tanítási és elsajátítási módszer, valamint a megfelelő kiegészítő terápiák alkalmazása. Figyelembe kell venni, hogy a beszéd fogyatékos tanulók esetében előnyt élvez a hangoztató-elemző, illetve a diszlexia prevenció, a beszédhangok/betűk eltérőségére összpontosító olvasás-tanítási módszerek. Kifejezetten gátló hatású az ún. globális olvasástanítási módszer. Ezeknél a tanulóknál szerencsés kihasználni a közoktatási törvény azon lehetőségét, hogy a tanulók ne egy, hanem két év alatt sajátíthassák el az alap kultúrtechnikákat. A beszéd fogyatékos tanulók fejlesztésében meghatározó a különböző észlelési csatornákon keresztüli fejlesztés. Ennek során a kinestézis, a hallási, a látási, a beszédmozgási benyomások egymást erősítve fejlődnek. Beszéd fogyatékos tanulók esetében az írás, olvasás előkészítésének átlagos időtartama lényegesen megnövekszik, ezért is érdemes élni a tanulmányi idő növelésének lehetőségével, azaz az első évfolyam két év alatt történő teljesítésével. Ez azért is fontos, mert náluk hosszabb begyakorlási, érési szakaszokat kell tervezni az írás és olvasás elsajátítása során.

A dadogás, hadarás, diszfónia a beszéd fogyatékos tanulóknál serdülőkorban is jelentkezhet. Ebben az életkorban ugyanis számolni lehet a beszéd fogyatékos kiújulásával, előfordulhat azonban, hogy a tünetek ekkor lépnek fel először. Különös figyelmet érdemel ebben a korban a felnőtt beszédhang fokozatos kialakulásának óvó-segítő rendszere, ennek beépülése a pedagógiai teendők sorába. Ebben a korban más szempontokat érdemes figyelembe venni az osztályfőnököknek, tanároknak. A tanárnak ki kell alakítania egy megfelelő beszédmodellt, melynek jellemzője a csökkentett beszédsebesség. Sokat segít a dadogó, hadaró vagy akár diszfóniás tanuló, ha a tanár odafigyel a tanuló önbecsülésére, segít növelni, tökéletesíteni azt. Mindez mellé nélkülözhetetlen a megfelelő beszédleghő kialakítása. Törekedni kell a személyiség és a beszédműködés kölcsönhatásának növelésére. A személyiség fejlesztésében hangsúlyozottan kapjon szerepet a kommunikációs szándék tudatos megvalósítására nevelés.

Az anyanyelvi fejlesztés a nevelés minden színterén és helyzetében, az oktatás teljes időtartama alatt központi szerepet játszik. A művészeti oktatás, valamint a testnevelés és a sport jól szolgálják a fejlesztés másik nagy területének, a tér orientáció–mozgás–ritmus beszédkoordináció követelményeinek megvalósítását.

Az élő idegen nyelv tanítása beszéd fogyatékos tanulók esetében felelősségteljes döntést igényel. Figyelembe kell venni ugyanis, hogy a beszéd fogyatékosok e műveltségi területtől való megfosztása a gyermeket gyakorlatilag kizárhatja a későbbi felsőoktatásból, beszűkítve ezzel életterét. A követelmények teljesítése alóli mentesítés helyett a módszerek változtatását (pl. dadogók esetében az írásbeliség, diszlexiás tanulóknál pedig az auditív módszerek elsőbbségét) érdemes biztosítani.

A pedagógiai rehabilitáció ajánlott tevékenységformái

- Logopédiai egyéni és csoportos terápia (komplex művészeti terápia; RIT terápia; a fonémahallás fejlesztése; grafomotoros és vizuomotoros koordináció).
- Kommunikációs tréningek.
- Báb-terápia.
- Drámaterápiás foglalkozások.

Egészségügyi rehabilitáció

- Foniátriai vizsgálat és ellátás.
- Gyermekneurológiai vizsgálat.
- Pszichológiai vizsgálat.
- Pszichoterápia.
- Szenzoros integrációs tréning.
- A szervezet általános erősítése, roborálás, sport.
- Gyógyúszás.
- Gyógytorna.
- Ayres-terápia.
- Relaxációs tréningek.

A beszéd technikai és tartalmi fejlesztése a logopédiai terápia keretében valósul meg. Súlyos beszédhibásoknál egyéni intenzív fejlesztés javasolt.

Jó hatású - különösen a gyermekekre - , ha jó beszédpélda veszi körül őket, és nem érzik magukat kirekesztettnek problémájuk miatt. A beszéd fogyatékos gyermekek integrált körülmények közötti nevelése-oktatása csak jó hatással lehet életükre, természetesen ha e mellett a szakszerű segítséget is megkapják. Mindez a feltételek megteremtésén múlik. A logopédusok partnerek ebben a feladatban.

Értelmi sérültek

Magyarországon a testi és az érzékszervi fogyatékos tanulók integrált oktatásának több évtizedes tapasztalatai vannak. Az értelmi sérültek fogadására a többségi iskolákban kevesebb tapasztalatot ad.

Az értelmi sérülteket súlyosság szerint differenciálja a gyógypedagógia (a közoktatási törvény terminológiáját használva):

Enyhén értelmi fogyatékosok 9- tanulásban akadályozottak,
középsúlyos értelmi fogyatékosok – értelmileg akadályozottak

A tanulásban akadályozottak

A tanulási akadályozottság több területet érintő, mélyreható, tartós zavar, amelynek következtében alapvetően sérül a megismerő tevékenység, de az eltérések a nem kifejezetten intellektuális területeken is kialakulnak. Az ilyen gyermekek értelmi képességei elmaradnak a népesség átlagától, és feltűnően nehezen tanulnak.

A tanulásban akadályozottak kifejezés a hazai gyógypedagógiai terminológia új eleme, amely egyaránt jelöli az enyhe fokban értelmi fogyatékos, és az általános iskolában tanulási nehézségekkel küzdő gyerekek csoportját.

A tanulásban akadályozott gyermekek fejlődése a kezdeti életszakasztól kezdve lényegesen lassabb ütemű az átlagosnál. Egyéni fejlesztésükről három éves korig a korai fejlesztő központok gyógypedagógusai gondoskodnak. Óvodás korban már jól megmutatkoznak a fejlődés egyéni különbségei. A többségi óvodába járó gyerekek szakszerű fejlesztését gyógypedagógus végzi.

Beiskolázás

A beiskolázás a Tanulási Képességet Vizsgáló Szakértői és Rehabilitációs Bizottságok komplex vizsgálatát követő döntés alapján történik. Bármelyik általános iskolát kijelölheti a bizottság, a közoktatási törvény rendelkezése alapján, s bármely iskola felveheti őket, amelyik biztosítani tudja a tanulásban akadályozott tanulók speciális nevelési igényeit figyelembe vevő feltételeket. A szakértői bizottságok gondos mérlegelés után az arra alkalmas személyiségű gyerekek számára nem speciális iskolát, hanem az együttnevelést vállaló többségi iskolákat jelölik ki. Ezek az iskolák a szakértői bizottság javaslata alapján gyógypedagógus segítségét is igénybe veszik a speciális fejlesztés biztosítására. A szülők számára kedvezőbb a lakóhely-közelbeli óvodába, iskolába íratás. Ebben az esetben a gyermek megszokott közösségében maradhat.

⁹ Mesterházi Zsuzsa (1998)

A tanulásban akadályozottság hatása a pedagógiai munkára

A tanulásban akadályozott tanuló iskolai munkáját a sérüléséből következő teljesítményével kapcsolatos és személyiségbeli jellemzők befolyásolják. A többiekhez viszonyítva lassabban dolgozik, fáradékonyabb, figyelmét rövidebb ideig képes összpontosítani, esetleg sokat izeg-mozog. Iskolába lépéskor még tévesztik a jobb-bal irányt, nem ismerik a színeket, kifejezőképességük gyenge. Sokan közülük beszédhibásak. Nehezen tanulnak meg írni, olvasni.

A terápiás képességfejlesztési célok a lelki folyamatok (figyelem, emlékezet, gondolkodás, érzések, akarati tulajdonságok) egyenetlen fejlődése mentén fogalmazódhatnak meg. Nagy figyelmet kell szentelni motivációjukra, értékelésükre, a tananyag kiválasztására, a szemléltetésre, a tevékenykedtetésre.

Tudatosan kell törekedni személyük elfogadására és elfogadtatására, hogy integrált viszonyok között ne váljanak elszigeteltté, kirekesztetté. A tanulásban akadályozott gyermekek sok külön törődést igényelnek. Nagyon érzékenyek. Alkalmazkodó készségük csökkent, életvezetési képességük is sérült. Szociális alkalmazkodó-készségük gyenge. Ragaszkodásuk, szeretetük sok nehézségen átsegít a közös munkában.

Kölcsönös előnyök

A sajátos nevelési igényű tanulók számára hatalmas húzóerőt jelent, ha egy osztályba járhatnak testi, érzékszervi és intellektus tekintetében egészséges társakkal.

Az ép tanulók az együttnevelődés során egész életükre kiható, meghatározó humán értékek és viszonylatok kifejlődésével, elfogadásával és felértékelésével gazdagodnak. Minél kisebb életkorban találkozik az egészséges gyermek sérülttel, annál könnyebben alkalmazkodik a helyzethez. Természetessé válik az elfogadás, a tolerancia, és észrevétlenül épül ki bennük a segítőkészség.

A pedagógiai munkát meghatározó változások

Az együttoktatást vállaló iskola alapító okiratában, pedagógiai programjában meg kell jelennie a vállalt feladatnak.

Az együttnevelés vállalásával lényeges változásokra kell felkészülnie a befogadó iskolák pedagógusainak:

Az oktatáscentrikus és követelő iskola nehezen kezeli a minden osztályfokban felbukkanó ismeretszerzési nehézségeket. A befogadó intézményben felértékelődik az adaptív oktatás szerepe.

A tananyag kijelölése és a követelménytámasztás a tanuló egyéni sajátosságaihoz alkalmazkodjon. Olyan feladatokat, megbízatásokat kapjon, aminek eleget tud tenni. Ebben a

többszintű feldolgozást lehetővé tevő több eltérő nehézségi fokozatra kidolgozott feladatlapok segítenek.

A szöveges értékelési mód jobban megfelel a csoporton (osztályon) belüli többszintű teljesítmény elismerésének, mint az érdemjegyet alkalmazó.

Szakítva a nagyjából frontális óraszervezéssel, páros-, csoport- és sok egyéni munkát kell tervezni, különös hangsúlyt fektetni a kooperatív tanulás lehetőségeire.

A tanuló teljesítményét önmagához viszonyítsuk, az egyéni képességeihez, fejlettségi szintjéhez viszonyított fejlődés figyelembevételével értékeljük.

A tanulásban akadályozott tanuló osztályfőnökére a szülőkkal való kapcsolattartásban, vagy a pályaválasztás idején, különösen nagy felelősség hárul.

A pedagógus sikeres lehet, ha képes a tanulóban rejlő értéket felszínre hozni és feltárni a sérült gyermek és a közösség számára.

Azok a pedagógusok, akik megpróbálják átlagos összetételű osztályukban ezeket a régi-új gyakorlatokat követni, tapasztalják, hogy az amúgy gyengébben teljesítő gyerekek felbátorodnak, szívesen tanulnak, megerősödnek tudásukban, kevesebb a fegyelmezési probléma. Az enyhe fokban értelmi sérült gyermekek is jól boldogulhatnak eltérő szintű tananyagkínálat és követelménytámasztás mellett.

Kedves Pedagógusok!

A befogadó szemlélet, az együttnevelés megvalósítása szakmai kihívást jelent a vérbeli pedagógusok számára, akik közül többen szívesen vállalkoznak az új feladatra.

Veszélyhelyzet, ha az iskolán belül egy-egy pedagógus elszigetelt feladatvállalása marad a befogadás. Az integrált oktatás bevezetése innovációs szemléletet, plusz erőforrásokat kíván.

A szakmai ismeretek megszerzését számos ismertető kiadvány, konferenciakötet segíti. Az érdeklődő rendelkezésére állnak gyógypedagógiai anyagok is - ezekből a szakirodalom-ajánló fejezet gazdag kínálatot nyújt.

Milyen utat kell bejárni a vállalkozó kedvű iskoláknak, pedagógusoknak?

- Ismereteket kell szerezni a jelentkező sajátos nevelési igényű tanulók sérülésspecifikus problémáiról – forrás: gyógypedagógiai szakirodalom.
- Meg kell előzetesen ismerni és el kell sajátítani a tanulásban akadályozott tanulók tanításának irányelveit, eltérő módszereit, speciális eszközeit. Ezen ismeretek tanfolyam keretében elsajátíthatóak.

- Meg kell tanulni az együttnevelésben jól alkalmazható adaptív oktatást megvalósító technikákat (többszintű feladatadás, feladatlapok, kooperatív tanulás) és kialakítani a célszerű értékelés módját.
- Meg kell szervezni a tanulásban akadályozott tanuló habilitációs és rehabilitációs egyéni fejlesztését.
- El kell sajátítani a hagyományostól eltérő tanulásszervezési módokat – pl. két tanítós oktatási modell, gyógypedagógiai asszisztenssel, vagy utazótanárral kialakítandó együttműködési formák).

A felkészült többségi iskolák pedagógusai az értelmileg sérült tanulásban akadályozott tanulók együttneveléséhez folyamatosan igénybe vehetik a gyógypedagógiai módszertani intézmények elérhető szakmai támogatását.

Jó okunk van bizakodni, hogy hamarosan elérhetőek lesznek olyan programcsomagok, és segédletek, amelyek már e szempontokat érvényesítve készülnek.

IV.3. Modul:**A sajátos nevelési igényű tanuló - a „terepen” – fejlesztő feladatok gyűjteménye**

Bár mindvégig olvasás-szövegértési kompetenciák fejlesztését állítottuk a fókuszba, az 5-6. csoporthoz illeszkedő kompetenciafejlesztésekhez ajánlott konkrét példáink arra adnak ötleteket, hogy a tanórán és tanórán kívüli helyzetekben milyen lehetőségeik vannak a pedagógusoknak a tanulók aktivizálására, bevonására.

Tehát azokat a tanulói kompetenciákat is szándékozunk fejleszteni a szövegértés által kínált sajátos lehetőségekkel, amelyeket a tanuló jól tud használni a „terepen”, azaz a gyakorlatban.

Melyek a „terepen” használható, kiemelten fejlesztendő kompetenciaterületek a sajátos nevelési igényű tanulók esetében A-tól F-ig?**A. Együttműködés**

- Tartja magát az egyezséghez.
- Képes megállapodásokat kötni.
- Megosztja a tapasztalatait.

B. Feladat végrehajtás, feladattartás

- Nem adja fel azonnal, amikor a próbálkozása eredménytelen.

C. Énmegjelenítés

- Kiáll egy csoport elé és szalonképes formában elmondja a véleményét egy adott dologról, bemutatja a hobbiját...
- Beszél a tapasztalatairól...

D. A választás, a döntéshozatal képessége

- Gondolkozik, mielőtt dönt, vagy akar valamit (de azonnal!).

E. Tudjon kiállni magáért

- Nemet tud mondani, ha nem akar valamit.....

F. Konfliktuskezelés

- Megoldást keres, meghallgat mást, ha mérges
- Mentegetőzik, bocsánatot kér, ha udvariatlan, durva volt...

Alapelv: a sajátos nevelési igényű tanuló dolgozzon együtt társaival.

Általános sni-szemponjú javaslat:

Szövegértelmezési fókusz kialakítása érdekében a csoportok válasszanak felolvasót. Ebben az esetben az olvasási problémával küzdő (vagy értelmi fogyatékos) tanuló hallva és látva tudja követni a szöveget.

A mozgáskorlátozottak számára minden feladat megoldható, a kívánt segédeszközök használatának és a többletidő felhasználásának lehetővé tételével.

A vak tanulók számára a feladatlap elérhetősége Braille-ben, vagy beszéző számítógépen feltétlenül szükséges, a válaszadáshoz – amennyiben az nem szóban történik - speciális szoftver alkalmazása (a Braille megjelenítése síkírásban) és többletidő szükséges.

A gyengénlátó tanulók számára nagyított feladatlap és speciális eszköz használata (nagyító, olvasó tv), esetleg többletidő engedélyezése szükséges.

Hallássérültek számára az egyénileg használt speciális eszköz használatának lehetővé tétele szükséges.

Siketek írásos szövegváltozatot, képi információkat, egyéni igény esetén jeltolmács segítséget is kapjanak.

2.2. Példák fejlesztő feladatokra

1. feladat

Feladat a figyelem, együttműködés, emlékezet, fejlesztésére

Először dolgozzatok egyénileg, aztán párban!

Olvassátok el az alábbi – cím nélküli – történetet!

.....

Volt egyszer egy csoport béka, akik versenyezni akartak. Az volt a feladatuk, hogy egy nagyon magas toronyba jussanak fel.

Sok néző gyűlt össze, hogy figyeljék a versenyt és biztassák a békákat. Elkezdődött a verseny, de a tornyot látva a nézők közül már senki nem hitt abban, hogy bármelyik békának is sikerülni fog feljutni a torony csúcsára.

Ilyeneket mondogattak: "Ó, de fárasztó! Sosem fognak feljutni!" Vagy: "Semmiképp nem sikerülhet, a torony túl magas!"

A békák kezdtek lemaradozni. Egyetlenegy kivételével, aki élénken kapaszkodott felfelé!

A nézők kiabáltak: "Ez túl fárasztó! Senki sem fog feljutni!"

Egyre több béka gondolta meg magát és fordult vissza. Csak az az egy haladt tovább kitartóan és egyáltalán nem akarta feladni a versenyt!

Ez az egy béka hatalmas ambícióval és kitartással jutott fel a torony csúcsára!

Ezután a többi béka és a nézők is meg akarták tudni, hogyan sikerült neki az, amit mindannyian lehetetlennek hittek. Egy néző odament a békához és megkérdezte, hogyan volt annyi ereje, hogy feljusson a csúcsra.

Ekkor derült ki, hogy a győztes béka nem is hallotta a nézők kiáltásait, mert siket volt!

(Forrás: [Szabadban.hu Fórum](http://Szabadban.hu))

A – egyéni munka

Válaszolj az alábbi kérdésekre:

Kik versenyeztek egymással?

.....

Milyen versenyben vettek részt?

.....

Volt-e szerepe a versenyben a sebességnek?

.....

Miért maradoztak le a békák a versenyből?

.....

Milyen érveket mondott a közönség, miért nem sikerülhet felmászni a toronyba?

.....

Melyik volt a legmeggyőzőbb ezek közül?

.....

Milyen biztató szavak hangzottak el a verseny alatt?

.....

Hányan hitték el, hogy nem sikerül feljutni a torony tetejére?

.....

Miért hitték el?

.....

Mit üzen számodra ez a történet?

.....

Adj címet a történetnek:

.....

Mit fejez ki az a cím, amit választottál?

.....

B – csoportmunka

Dolgozzatok tovább csoportban, 4-5 fővel!

Mutassátok meg egymásnak azokat a címekeket, amiket adtatok!

Beszélgétek meg a történet tanulságait.

2. feladat**A kreativitás, a feladattartás, a figyelem és az együttműködés fejlesztésére****Először egyénileg dolgozz!****Osztályozd a következő tulajdonságokat! Ötöst annak adj, ami neked a legfontosabb!
Egyest annak, ami szerinted a legkevésbé fontos.**

Tulajdonság	Sorrend
IGAZMONDÁS	
Okosság	
Szorgalom	
Erő	
Bátorság	
Segítőkézség	
Vidámság	
Becsületesség	

Amikor megoldottad a feladatot, keress olyan társakat a csoportalkotáshoz, akikkel eddig nem egyezett a véleményed a világ dolgairól.**Beszélgétek meg egymással a sorrendjeiteket. Próbáljátok egymásnak elmagyarázni a döntéseiteket. Próbáljátok egymást meggyőzni az álláspontotokról.**

3. feladat**A kreativitás, a feladattartás, a figyelem és az együttműködés fejlesztésére****Először egyénileg dolgozz!**

Minden viselkedést pontozz. Amelyik neked a legjobban tetszik, annak adj öt pontot, ami egyáltalán nem, annak nullát.

Viselkedés	Osztályzat
Verekedős	
Hazudós	
Árulkodós	
Becsapja a tanárát	
Becsapja a barátját	
Puskázik a dolgozatnál	
Igazat ad neked, ha vitatkozol valakivel	

Amikor megoldottad a feladatot, keress olyan csoporttársakat, akikkel eddig nem egyezett a véleményed a világ dolgairól.

Beszélgétek meg egymással a sorrendjeiteket. Próbáljátok egymásnak elmagyarázni a döntéseiteket. Próbáljátok egymást meggyőzni az álláspontotokról.

4. feladat**Az együttműködés, kreativitás, én-megjelenítés fejlesztésére**

Először egyénileg, majd párban dolgozzatok!

a) Egyéni munka: írd le három kívánságodat!

Első kívánságom:

.....

Második kívánságom:

.....

Harmadik kívánságom:

.....

b) Milyen értékek azok, amelyek megjelennek benne? (segítségül felsorolunk néhány alapértéket: tudás, remény, szeretet, becsület, hit, boldogság, barátság)

Értékek, amelyek megjelennek a kívánságaimban:

.....

c) Dolgozzatok párban!

Beszélgjétek meg egymással a kívánságaitokat és azt, hogy mik azok az értékek számotokra, amelyeket el akartok érni.

d) Olvassátok el Nagy László: Adjon az Isten című versét.

Nagy László: ADJON AZ ISTEN

Adjon az Isten
szerencsét,
szerelmet, forró
kemencét,
üres vékamba
gabonát,
árva kezembe
parolát,
lámpámba lángot,
ne kelljen
korán az ágyra

kérdésre választ
ő küldjön,
hogy hitem széjjel
ne dűljön,
adjon az Isten
fényeket,
temető helyett
életet ...
nekem a kérés
nagy szégyen,
adjon úgyis, ha

hevernem,

nem kérem.

e) Melyiket cserélnétek el a ti kívánságaitokra? Miért?

.....
.....
.....

5. feladat

Az együttműködés, én-megjelenítés fejlesztésére

Mi ebben a vicc?? Mi ebben a komoly?

- a) A tanulók 3-4 fős csoportokban dolgoznak. Minden csoportnak adunk egy viccet.
 b) Olvassák el és értelmezzék külön-külön mindegyiket.
 b) Beszéljék meg, hogy melyik üzenetnek hányféle jelentése van.
 c) Miért humorosak ezek? Miért mondhatjuk rájuk, hogy komolyak is?
 Hogyan lehet valami egyszerre humoros is és komoly is?

<p><i>1. csoport</i></p> <p>Az útépitésen a főnök odamegy a munkásokhoz.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Sajnálom fiúk, ma támasz nélkül maradtok. - Miért, főnök? - kérdezik. - Mert nem érkeztek meg a lapátok. 	<p><i>2. csoport</i></p> <p>Egy fiatalember állást kapott egy élelmiszerboltban. Az első nap, mikor munkára jelentkezett, maga az igazgató fogadta mosolyogva, meleg kézzel és szorítással rögtön a markába nyomta a seprút:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Az első feladat: söpörje ki a boltot. - De főnök, nekem érettségim van! - méltatlankodott a fiú. - Oh, igazán sajnálom, nem tudtam - mondta az igazgató -, akkor adja ide, megmutatom, hogyan kell csinálni.
<p><i>3. csoport</i></p> <p>A szabó tanuló bemutatja a mesternek a rábízott nadrágot.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Bontsd ki és varrd újra! - förmed rá a mester. <p>Második és a harmadik próbálkozás se jár sikerrel. Újra meg újra előlről kell kezdeni. Negyedszerre kérdezi a tanuló:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Mester úr kész vagyok! Bonthatom? 	<p><i>4. csoport</i></p> <p>Két régi barátnő találkozik:</p> <ul style="list-style-type: none"> - És te hol dolgozol? - Postán, leveleket pecsételek. - Nem unalmas mindennap ugyanazt csinálni? - Hogy lenne már unalmas, elvégre minden nap más rajtuk a dátum!
<p><i>5. csoport</i></p> <p>A most végzett fiatalember jelentkezik egy munkahelyen.</p>	<p><i>6. csoport</i></p> <p>A szobafestő először viszi a tanulót a munkára.</p>

<p>- Szeretném legalul kezdeni - mondja -, aztán fokozatosan mind feljebb és feljebb dolgozni magam.</p> <p>- Ez nálunk lehetetlen - mondja a főnök -, mi ugyanis kutakat ásunk.</p>	<p>- Fesd be az ablakokat. A segéd félóra múlva jön. - Kész! Kezdek a kereteket??</p>
--	---

6. feladat**A figyelem, emlékezet, együttműködés fejlesztésére**

Dolgozzatok párban.

a) Olvassátok el Verseghy Ferenc: Az igazi bölcs című versének részletét!

Válasszátok ki annak a módját, hogyan ismerkedtek meg a szöveggel!

Például mindenki elolvassa önállóan, vagy egy valaki felolvassa a csoport számára, amíg a többiek hallgatják, vagy párban ismerkedtek meg a szöveggel.

„Nézd a búzakaralászt,
Büszkén emelődik az égnek, míg üres,
és ha megért, földre konyítja fejét.
Kérkedik éretlen kincsével az iskolagyermek.
Míg a teljes eszű bölcs megalázza magát.”

b) Mit jelent ez a vers? Karikázzátok be a helyesnek ítélt válasz betűjelét!

A vers	Leginkább azt jelenti
<p>Nézd a búzakaralászt, Büszkén emelődik az égnek, míg üres, és ha megért, földre konyítja fejét. Kérkedik éretlen kincsével az iskolagyermek. Míg a teljes eszű bölcs megalázza magát.</p>	<p>a) Az érett kalászban a megérett a mag súlyosabb, és ez húzza le a földre. b) Az érett búzakaralásznak gyenge a szára, mert megöregedett, ezért meghajlik a magok alatt. c) Ez nem csak a búzakaralászcól szól, hanem arról, hogy az igazi bölcs nem kérkedik a tudásával, hanem szerényen adja át a környezetének. d) Amíg fiatal az ember, nem tud sok mindent és azt sem tudhatja, hogy mennyi mindent meg kell ismernie még.</p>

c) Beszélgetsetek 4-5 fős csoportokban az alábbi kérdésekről:

- Mit gondoltok, mikortól ember az ember? Megszületésétől? Vagy már a fogantatás pillanatától?
- Beszélgetsetek arról, hogy milyen jellegzetességei vannak a gyermekségnek, az ifjúkornak, a felnőttiségnek, az öregségnek?
- Igaz-e, hogy a gyermektől is tanulhat a felnőtt? Mit tanulhat tőle? Mit tanulhatunk egymástól?

7. feladat**A figyelem, együttműködés, emlékezet fejlesztésére**

Dolgozzatok 4-5 fős csoportokban.

Először olvassátok el a keretben található szöveget, majd válasszátok ki azt a feladatot (a-c), amelyik leginkább megfelel az érdeklődéseteknek.

Figyeljete az összefüggésekre!

Az indián kultúra az egyetlen, ahol nem ismerték a kereket. A világ több területén, például Egyiptomban és Babilóniában egymástól függetlenül körülbelül egy időben találták fel és fejlesztették tovább ezt az alapvető találmányt. Amikor a spanyolok a XVI. században megérkeztek az Újvilágba, akkor még Amerika őslakosai nem ismerték a kereket.

- a) Lapozzátok fel a „Kis nagy ember” című könyvben hogyan ír erről Thomas Berger? Hol játszódik a könyv? Mikor? Mutassátok be társaitoknak.
- b) A könyvben megtalálhatjátok egy indián család hétköznapijainak leírását. Mutassátok be Bölénydagonya asszonyt a többieknek. Hangsúlyozzátok, ki, hogy milyen tulajdonságai fontosak egy indián családfő számára. Milyen tulajdonságai fontosak ma egy magyar családban? Mutassátok be társaitoknak.
- c) Keressétek meg az indián kultúra néhány jellegzetességét. Válasszátok ki a számotokra legérdekesebbet és mutassátok be társaitoknak.

Néhány ötlet a munkához:

Inkák, mayák, aztékok, irokézek, Teotihuakan, Itza, Maccu Piccu, Winnetou)

Forrás:

<http://hu.wikipedia.org/wiki/Indi%C3%A1nok>

8. feladat

Az együttműködés, én-megjelenítés, feladattartás, figyelem, emlékezet fejlesztésére

1. feladat

Nézzétek meg a „Kis nagy ember” című filmet, Dustin Hoffmannal a főszerepben.

- a) Beszéljétek meg közösen a film számotokra legérdekesebb eseményét, beszéljétek arról, hogy ki volt számotokra a legrokonszenvesebb szereplő és miért.
- b) Mit gondoltok, miért alakultak ki filmben az emberek között a konfliktusok? Milyen megoldásokat találnátok ezekre ti? Mit tennétek másként, ha a helyükben lennétek?
- c) Keressetek olyan élményeket a saját környezetetekből, amikor hasonló konfliktusokat éltetek át, vagy tapasztaltok. Beszélgetsetek erről is.

2. feladat

Dolgozzatok párban!

Az alábbi feladatban három indián mondást találtok.

Magyarázzátok meg a mondások jelentését!

„A régészek, a múlt vallatói meg akarják találni az indiánok lakta terület határát. Az indiánok nem ismertek határokat. Szabadok voltak.”

”Jobban szeretném, ha csillagos égből lenne a házam teteje, s a föld lenne a padlója.....”

Juanita Centeno, Chumash indián asszony

<http://www.saman.hu/idezetek.shtml>

„Egy népet nem lehet leigázni addig, amíg asszonyainak szíve ellenáll. De azután mindennek vége. Mindegy, bármilyen bátrak is legyenek harcosaik, bármilyen erősek legyenek is fegyvereik.”

Cheyenne indián szólás

<http://www.saman.hu/idezetek.shtml>

9. feladat**Az érdeklődés, a figyelem, az együttműködés, a vitakészség fejlesztésére**

Az Olimpia a sportolók legnagyobb megmérettetése. Négyévenként a világ legjobbjai mérik össze tudásukat egymással.

Azt már kevesebben tudják, hogy a fogyatékos emberek sportjában is négy évenként van a nagy játék – Paralimpiának hívják. Ilyenkor ők mérik össze ügyességüket, tudásukat egymással, teljesítik a távot, ugorják a magasságot, futják meg – ha másként nem megy, hát kerekesszékekkel – a távot.

A győztes sportolónak nem csak az érem és a dicsőség a jutalma, hanem pénzjutalmat is kapnak.

Dolgozzatok 3-5 fős csoportban!

A csoportok feladata

Olvassátok el az alábbi újsághírt!

Újsághír 2.¹⁰

„A kormány szerdán úgy döntött, hogy nem tesz különbséget az olimpikonok és a paralimpikonok díjazása között - mondta Batiz András kormányzóvivő a kabinet ülését követő tájékoztatón, Budapesten. Közölte: a pontot szerző paralimpikonok és a felkészítésben részt vevő szakvezetők is az olimpiai díjazásnak megfelelő támogatást kapnak. Hozzátette: a Sydneyben négy évvel ezelőtt pontot szerző sportolók ép társaik díjazásának tíz százalékát kapták. Elmondta: paralimpikonjaink egy arany-, nyolc ezüst- és kilenc bronzérmes szereztek Athénban. A kormány szeptember 1-jén hozott döntést arról, hogy az első hat helyen végzettek teljesítményét is elismeri. Az egyéni olimpiai és paralimpiai bajnok díjazása 10 millió forint, egy ezüstérmes 8, a bronzérmes 6 millió forintot kap.”

Vitassátok meg, hogy ez helyes döntés volt-e a kormány részéről? Valóban azonos módon kell-e mérni a sérült sportoló teljesítményét az egészséges sportoló teljesítményével?

B csoportok feladata

A sporteseményeket közvetíti a rádió és a TV. Vagy mégsem?

Olvassátok el az alábbi tudósítást!

¹⁰ Forrás: (www.index.hu)

Tudósítás

Ignác Beáta, a Humanitás főszerkesztője információi alapján tudjuk, hogy a közszolgálati tévé büdzséjéből egymilliárd forintot fordítottak az olimpiára (2004. Athén). Ez a napi 13-15 órás közvetítések jogdíját, 33 tudósító napidíját, szállás- és étkezési költségét, valamint négy sztárújságíró napi ötvenezer forintos nettó gázsiját jelenti. Így a 8,7 millió forintot, amibe a hatfős „parastáb” (a paralimpiai közvetítések költsége) kerülne, már nem tudták állni.

Ezért hát szponzorkeresésbe, s sms-kampányba fogtak a kommunikációsok. Amint Ponyiczky Laci elmondta, nehéz volt támogatókat találni, mert a parasport egy új „termék”, mely nem illik bele sok cég kommunikációs stratégiájába.

Forrás: Pató Erika: Paralimpiára készülünk 2004. szeptember 9.

Vitassátok meg az alábbi kérdéseket:

Milyen hatása van az ember munkakedvére, önértékelésére, lelkesedésére, ha érzi azt, hogy őt másként ítélik meg, mint társait? Igazságos ez?

Azt jelenti valóban, hogy minden ember egyenlő?

Volt már olyan élmény az életedben, amikor másként ítélték meg téged, mint amilyen a valóságban vagy? Beszélgetsetek róla.

10. feladat**Az együttműködés, a vitakészség, a motiváció, a figyelem fejlesztésére**

Dolgozzatok párban.

A) Keressetek újságcikkeket sokféle témában.

Segítségül ajánlunk néhány forrást:

a) www.index.hu, www.nepszabadsag.hu, www.tvrhet.hu, www.es.hu stb.

b) folyóiratok és napilapok az iskolában (tanári szoba, titkárság), a könyvtárban. Nem baj, ha a lapok régebbiek.

B) Az általatok kiválasztott újságrészekből keressetek példákat az agresszív, egoista, önzetlen, önfeláldozó, versengő és kooperatív viselkedésre.

(Ha szükséges, lapozzátok fel az „Idegen szavak gyűjteményé”-hez.)

Viselkedés	Példa
Agresszív	
Egoista	
Önzetlen	
Önfeláldozó	
Versengő	
Kooperatív	

C) Gyűjteményetekből a legérdekesebbet mutassátok be társaitoknak.

11. feladat

Az érdeklődés felkeltése a téma és egymás iránt, közös alkotás örömeinek megélése, az együttműködés, a feladattartás fejlesztésére.

„Szakértői” csoportok megalakítása.

Mindegyik csoport egy öt érdeklő területre szerveződik. (esetleg lehet, hogy a pedagógus/könyvtáros alakítja ki a csoportokat egyszerű kiszámolással.)

Témák a „szakértői csoportok” számára: 1. téma: film, 2. téma: földrajz, felfedezés, kaland, 3. téma: sport, 4. téma: testépítés, 5. téma: lányok, fiúk)

Feladatlap: a szakértői csoportok

<i>1. téma Film</i>	<i>2. téma Földrajz, felfedezés, kaland</i>	<i>3. téma Sport</i>	<i>4. téma Testépítés</i>	<i>5. téma Lányok, fiúk</i>
<p>Kutatómunka: a) Kutatómunka: a filmkészítés története, technikai, művészeti, érdeklődési megközelítés bemutatása. <i>Forrás:</i> internet, mellékelt feladatlapok</p> <p>b) Prezentáció készítése (ppt, vagy flip-chart, vagy...)</p>	<p>Internetről letölteni, vagy térkép-vadászat: A felfedezés tágabb értelmezése is lehet – pl. a távíró, Amerika stb. <i>Forrás:</i> internet, térképek, világ-atlasz</p> <p>b) Prezentáció készítése (ppt, vagy flip-chart, vagy....)</p>	<p>Kutatómunka: az olimpia története, az újkori olimpiák. <i>Forrás:</i> internet, sporttörténeti lexikon</p> <p>b) Prezentáció (ppt, vagy flip-chart, vagy.....)</p>	<p>Kutatómunka: a testépítés története, sport, egészséges életmód vagy én-üzenet. <i>Forrás:</i> internet, folyóiratok sportrovatai</p> <p>b) Prezentáció (ppt, vagy flip-chart, vagy.....)</p>	<p>Kutatómunka: a divat változásai. <i>Forrás:</i> internet, folyóiratok cikkei, divattörténeti érdekességek</p> <p>b) Prezentáció (ppt, vagy flip-chart, vagy.....)</p>

- a) A csoportok felkészülnek a témából, majd prezentációt készítenek¹¹.
Szempontok a prezentáció készítéséhez: Mit? (cím), hogyan dolgoztunk-közelítettük meg a témát?, vitás kérdések, lényeges tudnivalók, ajánlás-összegzés.
- c) Egy képviselő bemutatja a csoportmunka eredményét, a többi csoport kérdéseket tehet fel, reflexiókat fűzhet a hallottakhoz-látottakhoz.

¹¹ **A prezentáció ajánlott szerkezete:**

Kik készítették, miről (cím vagy téma megadása)
a folyamat leírása, a konkrét beszélgetés bemutatása
az eset elemzése, értékelése. Összegzés, tanulság, üzenet.

1. számú függelék

1. 2/2005. (III. 1.) OM rendelet a Sajátos nevelési igényű gyermekek óvodai nevelésének irányelve és a Sajátos nevelési igényű tanulók iskolai oktatásának irányelve kiadásáról
2. Bárdossy Ildikó, Dudás Margit, Pethőné Nagy Csilla, Priskinné Rirner Erika (2002): A kritikai gondolkodás fejlesztése; Pécsi Tudományegyetem, Pécs- Budapest
3. Bárdossy Ildikó: A befogadó iskola és környezete; Új Pedagógiai Szemle Budapest.2006. március.
4. Báthory Z.: Tanulók, iskolák-különbségek. Bp. 1992
5. Bognár Mária: A fejlesztő értékelés osztálytermi gyakorlata; Új Pedagógiai Szemle Budapest. 2006. március
6. Csapó Benő: Tudás és iskola. A tudás és a kompetenciák. Műszaki Könyvkiadó,
7. Cseh Eleonóra- Hódi Mariann.:A tanulás témája a középiskolás korosztály idő előtti iskolaelhagyásának prevenciójában. HEFOP 2.1. B komponens 5. projekt Kézirat
8. Papp Gabriella: A differenciálás lehetőségei a tanulásban akadályozott gyermekek integrációjában Előadás Együttnevelés-együttoktatás elősegítése Baranyában Pécs,2002.május 15
9. Arany Erzsébet, Montay Beáta (2005.): Tanulói értékelési formák gazdagítása.
10. Kagan, Spencer (2004): Kooperatív tanulás. Önkonet Kiadó. Budapest,.
11. <http://epa.oszk.hu/00000/00035/00040/2000-07-km-Nagy-Kritikus.html>
12. <http://epa.oszk.hu/00000/00035/00092/2005-05-vt-Kosa-Oktatas.html>
13. <http://www.oki.hu/magdoc.php?kod=MAG-szakmai-Adaptiv.html>
14. <http://www.oki.hu/magdoc.php?kod=MAG-Szakmai-Tessek.html>
15. <http://www.oki.hu/oldal.php?tipus=cikk&kod=2003-03-ko-havas-iskolai>
16. <http://www.oki.hu/oldal.php?tipus=cikk&kod=integralt-06-kompetencia>
17. <http://www.sulinova.hu/cikk.php?sess=&alsite=1&cid=5>
18. Huba Judit: Integráció alulnézetből; Fejlesztő Pedagógia 2005/ 2-3.
19. Kőpatakiné Mészáros Mária (szerk. 2004.): Táguló horizont – Pedagógusoknak az együttnevelésről. Országos Közoktatási Intézet. Budapest,
20. Kőpatakiné Mészáros Mária, Singer Péter (2005): Módszertani kaleidoszkóp; OKI, Bp.
21. Merényi Imre, Szabó Vince, Takács Attila.(2005): 101 ötlet innovatív tanároknak; Jelik Oktatási Stúdió Budapest.
22. Nádas Pál-Kőpatakiné Mészáros Mária: Ismerkedő könyv. (2007) Magyar Paralimpiai Bizottság, Budapest.
23. Mesterházi Zsuzsa (szerk.) A nehezen tanuló gyerekek iskolai nevelése, ELTE Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Főiskolai Kar – Főiskolai tankönyv, Bp. 1998.
24. Milyen lesz a jövő iskolája? – összeállította Mihály Ildikó (<http://www.oki.hu/cikk.asp?Kod=oced-Mihaly-Milyen.html>) módszerei, mint a sikeres

- integráció egyik feltétele” című továbbképzési anyag - Készült a HEFOP
25. Pinczésné dr. Palásthy Ildikó : Tanulási zavarok, fejlesztő gyakorlatok (2005) Pedellus Tankönyvkiadó.
 26. Pirisi Jánosné-Pesti Gézőné:Differenciál eljárások a gyakorlatban II. Baranya Megyei Önkormányzat Pedagógiai Intézete, Pécs, 2000.
 27. Torda Ágnes: A képességzavar mint különleges ellátási jogosultság a közoktatásban.(2004.) In: Lányiné Engelmayer Ágnes: Képességzavarok diagnosztikája és terápiája a gyógypedagógiai pszichológiában Akadémiai Kiadó Budapest
 28. Vámos Ágnes(1999): Az iskolai értékelés, Iskolakultúra, 1999. 9.
 29. Varró Dániel (2000): A szöveges értékelés elmélete és gyakorlata az AKG-ban, Taní-tani, 2000. 13.
 30. Zakárné Horváth Ida (2004.): Az önálló tanulásképeségek fejlesztése: MODINFO Kft